

—
En rapport från
Folkbildningsrådet

Mer engagemang?

— Folkbildningen i det svenska civilsamhället

Mer engagemang?

— folkbildningen i det svenska civilsamhället

—

Lars Svedberg
Johan von Essen

Publicerad av Folkbildningsrådet

FÖRFATTARE: Lars Svedberg & Johan von Essen

OMSLAGSILLUSTRATION: Emma Hanquist

TRYCKERI: Ineko, 2015

ISBN: 978-91-88692-59-7

www.folkbildningsradet.se

Förord

Sedan 1992 har forskare vid Ersta Sköndal högskola presenterat fyra befolkningsstudier som handlat om ideellt arbete och informella insatser i det svenska samhället. Under 2014 genomfördes för femte gången en sådan studie. På uppdrag av Folkbildningsrådet ingick, inom ramen för denna, en särskild undersökning av cirkeldeltagare och folkhögskolans deltagare.

Syftet med att fördjupa befolkningsstudien på detta sätt var dels att beskriva och karaktärisera befolkningens engagemang i folkbildningen, dels att presentera de personer som gör insatser och aktiviteter i folkbildningen i ett större civilsamhällessammanhang.

Resultaten från Ersta Sköndals studie, och från de utvärderingar bland studieförbundens och folkhögskolornas deltagare som Folkbildningsrådet genomfört, visar att i människors strävan att engagera sig socialt, i politik och kultur fungerar folkbildningen som en kanal till det civila samhällets organisationer. Studieförbunden och folkhögskolorna har en idémässig förankring som de i princip är ensamma om inom det svenska utbildningssystemet. På så sätt bidrar folkhögskolor och studieförbund både till att skapa och att upprätthålla ideellt engagemang.

Samtidigt finns det grupper i befolkningen som står helt utanför både folkbildningen och det övriga civila samhället, och som därmed saknar de resurser som medborgerligt engagemang för med sig. Att nå dessa är en högst aktuell och angelägen utmaning för studieförbund och folkhögskolor, liksom för det civila samhället i övrigt.

Stockholm, juni 2015

Britten Månsson-Wallin
generalsekreterare
Folkbildningsrådet

Sammanfattning

Det som människor gör inom folkbildningen utgör en viktig del av de medborgerliga aktiviteter som äger rum i det svenska civilsamhället. Mot denna bakgrund beskriver och resonerar vi i denna studie om hur deltagande i folkbildning förhåller sig till annat medborgerligt engagemang.

Den studie som redovisas här utgår från de befolkningsstudier om medborgerligt engagemang i Sverige som utförs sedan mer än 20 år tillbaka av Avdelningen för forskning om det civila samhället vid Ersta Sköndal Högskola. Studien från 2014 innehöll för första gången frågor som specifikt handlade om cirkeldeltagares och folkhögskoledeltagares medborgerliga engagemang. Därmed blev det möjligt att jämföra insatser inom folkbildningen med ideella insatser. Två grupper ingick i studien: deltagare i studieförbundens studiecirklar och deltagare i folkhögskolornas långa kurser.

När det gällde cirkeldeltagandet så visade studien att omkring 14 procent av medborgarna hade deltagit i en studiecirkel under det senaste året och att mer än hälften hade deltagit någon gång i en cirkel. Resultaten visar även på ett tydligt samband mellan att delta i studiecirklar och att arbeta ideellt. Inte mindre än 77 procent av alla dem som deltar i cirklar arbetar också ideellt, jämfört med 53 procent i befolkningen.

Även folkhögskoledeltagarnas medborgerliga engagemang är omfattande. Det är dessutom betydligt större än väntat om man tar hänsyn till deras ålder, utbildning och andra socioekonomiska förutsättningar. Folkhögskolans deltagare gör frivilliga insatser oftare än befolkningen i stort och lägger ner fler timmar på dessa insatser, inte minst inom föreningar och lokala organisationer med social inriktning. Folkhögskoledeltagarnas engagemang sker i huvudsak genom traditionella kanaler och med traditionella folkrörelseförtecken, samtidigt som de oftare än andra är involverade i politiskt arbete och kampanjaktiviteter via internet eller deltar i namninsamlingar, upprop, bojkotter och köpstrejker. Det traditionella och det synnerligen samtida tycks alltså leva sida vid sida.

Folkhögskoledeltagarna utgör på så sätt en särpräglad grupp med ett omfattande engagemang på många olika arenor. De tycks i hög grad leva upp till de ideal som präglat både folkbildningen i allmänhet och folkhögskolevärlden i synnerhet.

Studien visar att det finns ett tydligt samband mellan ideellt arbete och deltagande i folkbildningen. Forskarna talar om att det finns en kumulativitet i det folkbildningsanknutna engagemanget. Det ena förstärker det andra – deltagande i en studiecirkel eller i en folkhögskolekurs stärker förutsättningarna att man också ska vara engagerad i ideellt arbete, och tvärtom. Med tanke på hur många människor som deltar så bidrar folkbildningen på så sätt till att skapa en stabil infrastruktur för engagemang, men också till att direkt understödja den anmärkningsvärda stabilitet som kännetecknar den svenska befolkningens engagemang i ideellt arbete. Detta engagemang bidrar till ett vitalt samhälle.

Samtidigt finns det grupper i befolkningen som står helt utanför både folkbildningen och det övriga civila samhället, och som därmed saknar de resurser som medborgerligt engagemang för med sig. Denna grupp förtjänar att uppmärksammas i framtida studier. ■

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning	5
Inledning	9
Folkbildning och annat medborgerligt engagemang	9
Ideellt arbete – deltagande i folkbildning	10
Folkbildning och civilsamhällesbegreppet	11
Deltagande i folkbildningen, en medborgaraktivitet bland andra?	13
Statens syften med stödet till folkbildningen	13
Forskning om folkbildning	14
Cirkeldeltagande och medborgerligt engagemang	19
De cirkelaktiva och de som någonsin deltagit i en cirkel	20
Att vara cirkelaktiv	20
Cirkeldeltagande och ideellt arbete	23
De cirkelaktiva som medborgerligt engagerade	27
En kulturell inbäddning?	32
En studie av folkhögskoledeltagare och deras engagemang	35
Några grundläggande uppgifter om folkhögskoledeltagarna	36
Folkhögskoledeltagarnas syn på studier och studiemiljö	41
Hur ser då engagemanget ut i och utanför föreningslivet?	43
En sammanfattande kommentar	55
Vad händer med perspektivförskjutningen – några kommentarer	57
Appendix	59
Den nationella befolkningsstudien av människors engagemang	59
Studien av folkhögskoledeltagare	59
Andel av befolkningen som deltar i studiecirklar	60
Metodkommentarer	61
Litteratur	63

Inledning

FOLKBILDNING OCH ANNAT MEDBORGERLIGT ENGAGEMANG

Av alla de olika slags medborgerliga aktiviteter som äger rum i det svenska civilsamhället utgörs en stor del av allt det människor gör inom folkbildningens olika verksamheter.¹ Vi skall här beskriva och resonera om deltagande i folkbildningen som en del av det svenska civilsamhället. Men att behandla deltagande i studiecirklar och folkhögskolekurser som civilsamhällesaktiviteter kan tyckas vara att gå en omväg. Det är ju så vanligt och har en så lång historia i det svenska samhället att vi ofta tänker på det vi gör inom folkbildningen som något högst vardagligt. Många deltar för att lära sig något, syssla med det som intresserar dem eller kanske för att umgås med andra. Tillför det verkligen något att tala om det vi gör inom folkbildningen som aktiviteter i civilsamhället?

Vi vill undersöka om människors aktiviteter inom folkbildningen bidrar till att förklara varför det medborgerliga engagemanget i det svenska samhället är så stabilt som det är. Vidare, skall vi diskutera människors deltagande i folkbildningen som en form av samhällsengagemang.² Vi är intresserade av hur deltagande i folkbildning förhåller sig till annat medborgerligt engagemang, empiriskt kommer vi att undersöka hur deltagande i studiecirklar och folkhögskolekurser förhåller sig till ideellt arbete.

Därmed står inte det människor studerar eller pedagogiken i sig i centrum utan på vilket sätt deltagande i folkbildningen förhåller sig till ideellt arbete, vilket ger upphov till andra frågor. Kan deltagande i folkbildningen och ideellt arbete ömsesidigt förstärka varandra eller konkurrerar de snarare med varandra om tid och resurser? Är det samma grupper av medborgare som engagerar

1 Vi vill härmed tacka Tomas Östlund, Eva Åström, Eva Önnesjö, Rebecka Andersen och Stig Loffe Elofsson för hjälp och viktiga bidrag för att skriva fram denna rapport.

2 T ex. Larsson 2001; Sundgren 2001; 2012.

sig i folkbildning och som gör ideella insatser eller är det olika grupper och vad skiljer dem i så fall åt? Och till sist, finns det likheter mellan deltagande i folkbildningen och ideellt arbete på så sätt att båda kan uttrycka ett samhälls-engagemang?

Dessa frågor har som sagt diskuterats tidigare. Vårt bidrag till detta samtal är att utgå från den befolkningsstudie om medborgerligt engagemang i Sverige som gjordes 2014. Avdelningen för forskning om det civila samhället vid Ersta Sköndal Högskola har sedan 1992 genomfört inalles sju befolkningsstudier om medborgerligt engagemang, och sex av dem omfattar befolkningen i Sverige.³ År 2014 ställdes för första gången frågor som specifikt behandlar deltagande i studiecirklar och folkhögskolor.⁴ Därmed har vi kunnat fånga upp aktiviteter i folkbildningen utifrån de perspektiv som vi anlägger i dessa studier. Det gör att vi kan jämföra aktiviteterna inom folkbildningen med andra former av medborgerligt engagemang i det svenska civilsamhället. På så sätt kan vi studera hur deltagande i studiecirklar och folkhögskolekurser förhåller sig till ideellt arbete eftersom vi kan se om det är samma slags personer som är aktiva inom både folkbildning och ideellt arbete. Vi kan pröva om socioekonomiska resurser och sociala arenor spelar samma roll för deltagande i folkbildningen som de gör för ideellt arbete. Med hjälp av vårt empiriska material kan vi dessutom resonera kring frågan om deltagande i folkbildningen är ett sätt att uttrycka och gestalta medborgarskapet och delta i samhällsutvecklingen.

IDEELLT ARBETE – DELTAGANDE I FOLKBILDNING

Eftersom vi studerar hur deltagande i studiecirklar och folkhögskolekurser förhåller sig till ideellt arbete är det viktigt att peka på en grundläggande skillnad mellan hur dessa två typer av aktiviteter definieras. I befolkningsundersökningarna definieras ideellt arbete som sådana insatser som utförs på frivillig grund, oavlönat eller mot ett symboliskt arvode i anslutning till en ideell organisation. Insatser är handlingar som görs för att hjälpa en person eller arbeta för en idé, handlingen måste alltså vara till förmån för en mottagare. Det kan inte på samma sätt ingå i definitionen av deltagande i folkbildningen att det skall vara till förmån för en mottagare. Vi måste ju kunna

3 För fullständiga rapporter från de sex befolkningsundersökningarna se Jeppsson Grassman 1993; Jeppsson Grassman & Svedberg 1996; Jeppsson Grassman & Svedberg 1999; Olsson, Svedberg & Jeppsson Grassman 2005; Svedberg, von Essen & Jegermalm 2010 och von Essen, Jegermalm & Svedberg 2015.

4 Se Appendix om befolkningsstudien och dess genomförande.

tänka oss att vi kan delta i en studiecirkel eller i en folkhögskolekurs utan att nödvändigtvis göra det för att åstadkomma något för någon annan. Man kan ju delta i en cirkel eller i en folkhögskolekurs för att lära sig något, umgås eller ha roligt utan att tänka sig att det skall vara till förmån för någon. På så sätt utgör att arbeta ideellt och att delta i cirkel två analytiskt skilda kategorier av handlingar.

Det hindrar förstås inte att deltagandet i folkbildningen faktiskt kan komma andra till del oavsett om det är syftet eller ej. Det betyder att empiriskt kan deltagande i folkbildningen komma andra till del och så är förstås också i många studiecirkel och folkhögskolekurser. Här är det dock viktigt att analytiskt skilja ideellt arbete och deltagande i folkbildningen från varandra eftersom vi är intresserade av att studera om de har beröringspunkter eller är två parallella kategorier av handlingar. Skulle vi upplösa den analytiska skillnaden mellan dem blir det ju meningslöst att studera hur de förhåller sig till varandra. Att vara oavlönad cirkelledare är däremot den kategori av handlingar inom folkbildningen som faller in under definitionen av ideellt arbete eftersom det är insatser som också görs för andra personer eller för en idé. I vårt material kommer vi att i viss mån diskutera cirkelledarskap, men främst kommer vi att resonera om deltagande i studiecirkel och folkhögskolekurser och hur dessa aktiviteter förhåller sig till ideellt arbete.

FOLKBILDNING OCH CIVILSAMHÄLLESBEGREPPET

Vår ansats är alltså att se folkbildning som en del av civilsamhället. Att relatera folkbildningen till det mer abstrakta civilsamhällesbegreppet istället för till folkrörelserna är inte självklart. Civilsamhället är dessutom ett omstritt begrepp, både eftersom det är mångtydigt och för att det ibland kopplas samman med politiska positioner. Det svenska civilsamhället kännetecknas av vad som inom forskningen kallats för en socialdemokratisk civilsamhällesregim.⁵ Med denna term har man pekat på att det svenska civilsamhället har ett omfattande ideellt arbete men att det inte till en större del äger rum i socialt inriktade organisationer utan i rekreation och fritidsintressen. Det ideella arbetet är omfattande och har under de år som befolkningsundersökningarna har följt uppvisat en häpnadsväckande stabilitet trots stora samhällliga förändringar.

5 Salomon & Anheier 1998. Med civilsamhället avses en samhällssfär som är avgränsad från näringslivet, den statliga sfären och den privata sfären. I civilsamhället inbegriper vi ideella organisationer, de verksamheter som pågår där liksom mer lösligt organiserade verksamheter, som t.ex. i nätverk. Men också de informella insatser människor gör utanför familjesfären.

Trots berättigade kritiska frågor har ändå ett antal forskningsinsatser studerat och sökt förstå om folkbildningen är en del av civilsamhället samt vad som i så fall utmärker den. Denna text befinner sig i gränslandet mellan folkbildnings- och civilsamhällesforskning genom att studera deltagande i folkbildningen som ett sätt att agera i det civila samhället. ■■

Deltagande i folkbildningen, en medborgaraktivitet bland andra?

För att mer specifikt ringa in på vilka sätt som människors deltagande i folkbildningen kan förstås som aktiviteter i civilsamhället skall vi se hur man inom folkbildningen samt i propositioner och folkbildningsforskningen resonerat kring deltagande i folkbildningen som medborgerligt engagemang.

STATENS SYFTEN MED STÖDET TILL FOLKBILDNINGEN

Regeringens proposition 2013/14: 172 ”Allas kunskap – allas bildning” slår fast att målet för folkbildningspolitiken är att ”folkbildningen ska ge alla möjlighet att tillsammans med andra öka sin kunskap och bildning för personlig utveckling och delaktighet i samhället”. Att deltagande i folkbildningen syftar till personlig utveckling och delaktighet i samhället är också fast förankrat i folkbildningens historia. Redan tidigt menade man att den skulle ge deltagarna allmänlig bildning och ”uppväcka medborgarsinne”.⁶

De första folkhögskolorna bildades i Sverige av välbesuttna bönder på 1860-talet för att ge deras söner och sedermera döttrar en utbildning som skulle hjälpa dem att modernisera jordbruket och skaffa sig möjlighet att utöva politiskt inflytande i kommuner och landsting. Det betyder att redan hos de folkhögskolor som föregick folkrörelserna, fanns det en ambition att bidra till ett aktivt medborgarskap. Även den folkbildning som bedrevs som studiecirkelar inom folkrörelsernas organisationer innan studieförbunden grundades hade en ambition att stärka de grupper man företrädde, både för att bilda dem som individer och för att de skulle kunna påverka sina förhållanden i allmänhet och politiken i synnerhet.⁷

Både folkhögskolor och studieförbund har med tiden blivit mer eller mindre institutionaliserade och etablerade i det svenska samhället. Inte minst ge-

6 SOU 1924:5.

7 Andersson 1980.

nom att de både organisatoriskt och ideologiskt kom att kopplas till folkrorelserna från och med skiftet mellan 1800- och 1900-tal. Folkrorelserna och den tillhörande folkbildningen måste ses som en central del av vad vi i dag skulle kalla det civila samhället under 1900-talets första decennier och stod i skarp kontrast till både staten och till marknaden.⁸ Så småningom kom folkbildningen såväl i Sverige som i det övriga Norden att bli en del av utformningen av en nordisk välfärdsstatsmodell.⁹ Trots, eller kanske tack vare, att folkbildning i Sverige mycket tidigt kom att få statsbidrag och därmed blev indragen i statens strävan att använda folkbildningen för sina syften förvaltades idén att den skulle bidra till ett aktivt medborgarskap och en allmän bildning.¹⁰

Så den dubbla uppgiften att verka för personlig utveckling och stärka samhället genom aktiva medborgare har följt folkbildningen redan från början eftersom de var en konsekvens av de samhällsförändringar som skapade folkhögskolor och studieförbund. I vår egen samtid uttrycks denna ambition i statens fyra syften med stödet till folkbildningen:

1. stödja verksamhet som bidrar till att stärka och utveckla demokratin,
2. bidra till att göra det möjligt för en ökad mångfald människor att påverka sin livssituation och skapa engagemang att delta i samhällsutvecklingen,
3. bidra till att utjämna utbildningsklyftor och höja bildnings- och utbildningsnivån i samhället, och
4. bidra till att bredda intresset för och öka delaktigheten i kulturlivet.¹¹

Att behandla deltagande i folkbildningen som aktiviteter i civilsamhället är alltså både väl förankrat i folkbildningens historia och i statens syften att stödja folkbildningen. Att studera det som uttryck för medborgerligt engagemang kan därmed också vara ett sätt att pröva om folkbildningen uppfyller dessa syften.¹²

FORSKNING OM FOLKBILDNING

Förhållandet mellan deltagande i studiecirkel eller folkhögskolor och medborgerligt engagemang har alltså studerats tidigare. Så har Andersson m.fl.

8 SOU 1999:84, s. 245.

9 Pedersen 2005.

10 Sundgren 1999.

11 Svensk författningssamling 1991:977. De två första syftena formulerades 1991 i Prop. 1990/91:82 och de två andra 1998 i Prop. 1997/98:115. Dessa förordningar har upphävts i och med den nya förordningen 2015:218 om statsbidrag för folkbildningen. Dessa fyra mål kvarstår dock i den nya förordningen.

12 Se Andersson m.fl. 2014 för en sådan studie.

sökt koppla de statliga syftena med stödet till folkbildningen till studiecirklens verklighet och pröva om de uppfylls i en enkätstudie riktad mot äldre cirkeldeltagare.¹³ Cecilia Arensmeier har undersökt om cirkeldeltagande kan stärka deltagarnas sociala kapital vilket i sin tur skulle kunna bidra till att förklara att det ideella arbetet är så stort och stabilt i det svenska civilsamhället.¹⁴ Folkhögskoledeltagares erfarenheter av utbildning har med hjälp av en enkätstudie speglats utifrån statens fyra syften.¹⁵ Dessutom har folkbildningens verksamheter i relation till den moderna demokratin studerats genom att behandla folkbildning som en lokal offentlighet.¹⁶ I alla dessa studier finns det ett intresse för att undersöka om deltagande i folkbildningen bidrar till ett vitalt och stabilt medborgerligt engagemang.

Eftersom civilsamhällesbegreppet är mångtydigt torde aktiviteter i civilsamhället emellertid kunna ha fler och andra innebörder än de som länge präglat folkbildningens målsättning, nämligen att stärka demokratin och delta i samhällsutvecklingen. Genom att använda civilsamhällesbegreppets mångtydighet har Gunnar Sundgren diskuterat flera olika funktioner som folkbildningsforskningen tillskrivit folkbildningen.¹⁷

En sådan funktion har kommit till uttryck när man inom folkbildningsforskningen har visat hur folkbildningen genom sin koppling till folkrörelserna inte bara fostrat medborgare att bidra till demokratin utan att den också varit en politisk motkraft till staten och att den har utmanat den etablerade makten. Även om folkbildningen, liksom folkrörelserna, kritiserats för att den med tiden institutionaliserats och förlorat sin oppositionella karaktär har den också givit uttryck för civilsamhällets civila dimension i det att den utmanat staten. Att civilsamhället har en civil dimension innebär att den utgör en motmakt och alternativ till den institutionaliserade politiken. Att deltagare i folkbildningen får möjlighet att uttrycka alternativa politiska ståndpunkter eller att cirklar och folkhögskolor utgör offentligheter där människor möts och ibland engagerar sig i samhället tillsammans är uttryck för hur deltagande i folkbildningen är aktiviteter som aktualiserar civilsamhället som en motkraft till staten.¹⁸

13 Andersson m.fl. 2014.

14 Arensmeier 2013.

15 Börjesson m.fl. 2011.

16 Niklasson 2007.

17 von Essen & Sundgren 2012.

18 Se t.ex. Arvidsson 1987.

Vidare har folkbildningen givit uttryck för civilsamhällets demokratiskt-medborgerliga dimension när den bidragit till att demokratisera samhället och givit fler medborgare möjlighet att påverka samhället politiskt. Att samhället har demokratiserats har också ökat kraven på medborgarnas kompetens. Så var det när folkbildningen tillsammans med folkrörelserna växte fram i det svenska samhället. Medborgerlig bildning blev då viktigt för de kadrer som skulle verka inom folkrörelserna som då behövde folkbildningen för att lära ut detta.¹⁹ Att folkbildningen fyllde denna funktion blev med tiden även en angelägenhet för staten och har fortsatt att vara det allteftersom nya grupper skall stärkas och infogas i samhället. När folkbildningen ger uttryck för civilsamhällets demokratiskt-medborgerliga funktion är den inte en motkraft till den etablerade makten. Istället bildar och i någon mån disciplinerar den de grupper som förväntas ta ansvar för samhällsutvecklingen. Deltagare kan då fostras in i ett visst sätt att se på människa och samhälle som gör att vissa handlingar i civilsamhället, t.ex. ideellt arbete, framstår som det sätt på vilket man bör vara en aktiv medborgare. Till denna funktion hör också de idéer om offentligheter som medborgerliga arenor som fördes fram av Jürgen Habermas. Dessa idéer kom att bli centrala för många folkbildningsforskare under 1980- och 90-talen.²⁰ Inte minst i den studie som kom att kallas *Cirkelsamhället* menade forskarna emellertid att cirkelarnas direkta påverkan på politik var begränsat, möjligtvis hade de en indirekt betydelse som en mötesplats bortom förvärvsarbete och privatliv.²¹

Det finns dock skäl att också förhålla sig kritiskt till folkbildningens civilsamhällestillhörighet eftersom man inte sällan har idealiserat folkbildningen och förutsatt att den har ett visst oberoende från både stat och näringsliv.²² Idén att folkbildningen som sådan skulle vara en del av civilsamhället blir problematisk redan med tanke på landstingsfolkhögskolorna som ju formellt är en del av den offentliga sektorn. Trots det har man alltsedan 1940-talet både i politik och folkbildning talat om folkbildningen som "fri och frivillig". Med det menas att den i princip skall stå fri främst från staten men också från kommersiella intressen. Deltagandet i verksamheterna ska inte vara påtvingat utan ett självständigt fritt val. Nu vet vi att verkligheten, inte sällan, ser annorlunda ut. Staten var tidigt en verksam, finansierande, reglerande och kontrol-

19 Ambjörnsson 1988.

20 Så t.ex. Andersson, Laginder, Larsson & Sundgren 1996; Hellblom 1985; Sandin & Schneider 1992.

21 Se också Lundberg 2008 för en kritisk hållning mot cirklar som offentligheter.

22 Se t.ex. von Essen & Åberg 2009; Lindgren 1999 och 2001.

lerande kraft. De stora folkrörelserna, deras studieförbund och folkhögskolor, har också de haft anspråk på styrning och kontroll. Någon verkligt fri kritisk offentlighet där medborgare till exempel utan inblandning mötts, bytt erfarenheter, formerat opinioner och förberett gränsöverskridande handlingar har kanske därför inte annat än kortsiktigt och tillfälligtvis existerat. Lika sant har varit att med tanke på hur enskilda människors liv kan gestaltas har det ibland varit mer eller mindre tvingande omständigheter som fört människor till folkbildningens olika verksamheter. Det är då inte fråga om något formellt tvång utan det kan ha varit arbetslöshet, som på 1930- 1990-talet och nu på 2010-talet, brister i det obligatoriska skolväsendet eller personliga kriser.²³

Ett annat sätt att hävda folkbildningens oberoende har varit att hänvisa till dess särart, som att den bärs av en särskild pedagogik och ett särskilt demokratiskt förhållningssätt. Men i en kritisk granskning av folkbildningens särart har Gunnar Sundgren menat att föreställningen om dess särart endast i begränsad utsträckning svarar mot att folkbildningen skulle vara någon, i essentiell mening, annorlunda verksamhet – utan att det snarare rör sig om en konstruktion, en föreställd gemenskap.²⁴ ■

23 SOU 1999:84, s. 297.

24 Sundgren 2003.

Cirkeldeltagande och medborgerligt engagemang

Studiecirklar arrangeras av studieförbunden. De studieförbund som får de statsbidrag som fördelas av Folkbildningsrådet är: Arbetarnas bildningsförbund (ABF), Sensus, Folkuniversitetet, Ibn Rushd studieförbund, Kulturens Bildningsverksamhet, Medborgarskolan, Nykterhetsrörelsens Bildningsverksamhet (NBV), Sensus, Studieförbundet Bilda och Studieförbundet Vuxenskolan. Därutöver finns Sisu Idrottsutbildarna som är idrottsrörelsens studieförbund som inte får del av statsbidraget till folkbildningen men som också arrangerar studiecirklar. Dessa studieförbund är olika stora, har olika profiler och olika ideologiska ursprung.

De tio studieförbunden med statsbidrag fördelade av Folkbildningsrådet arrangerade 2013 tillsammans omkring 271 000 studiecirklar med tillsammans nästan 1,7 miljoner deltagare, vilket motsvarar 648 706 unika personer. Vidare omkring 359 000 kulturprogram som omfattade mer än 19 miljoner besökare samt slutligen cirka 59 000 arrangemang i annan folkbildningsverksamhet med 703 000 deltagare, varav 380 499 unika personer. Under 2013 hade Sisu sammanlagt 915 054 deltagare i sina lärgrupper, kurser och utvecklingsarbete. Studieförbundens verksamheter berör alltså en betydande del av befolkningen i det svenska samhället.

Här kommer vi inte att resonera om studieförbundens alla typer av arrangemang utan om i vilken mån deltagande i studiecirklar kan bidra eller leda till annat samhällsengagemang. Vi skall göra det genom att redovisa resultaten för de specifika frågor om cirkeldeltagande som ställdes i 2014 års befolkningsstudie samt undersöka hur cirkeldeltagande och medborgerligt engagemang förhåller sig till varandra. Frågan är om det finns sådana kopplingar mellan att delta i en cirkel och att arbeta ideellt så att man kan hävda att cirkeldeltagande förmerar eller fördjupar medborgerligt engagemang, framför allt i form av ideellt arbete.

DE CIRKELAKTIVA OCH DE SOM NÅGONSIN DELTAGIT I EN CIRKEL

I befolkningsstudien svarade drygt 14 procent att de deltog i en cirkel vid intervjutillfället eller att de hade gjort så under de senaste 12 månaderna och mer än 57 procent svarade att de någonsin hade deltagit i en cirkel. Resultatet visar alltså att 14 procent av befolkningen deltar i cirklar eller – som vi här skall kalla dem – är cirkelaktiva.²⁵

Enligt befolkningsundersökningen är kvinnor något överrepresenterade bland de cirkelaktiva. De fem deltagarundersökningar som gjorts under 90- och 00-talet visar på en likartad könsfördelning.²⁶ Bland den stora grupp som säger sig någonsin deltagit i en cirkel är könsfördelningen jämnare, enligt befolkningsundersökningen är andelen kvinnor i denna grupp drygt 51 procent. Vidare visar befolkningsstudien att andelen yngre bland de cirkelaktiva är underrepresenterade medan de som är äldre är överrepresenterade.²⁷ De cirkelaktiva visar därmed upp ett omvänt köns- och åldersmönster om man jämför med alla dem som arbetar ideellt, eftersom fler män än kvinnor arbetar ideellt och eftersom yngre är något överrepresenterade.

ATT VARA CIRKELAKTIV

I befolkningsstudien ställdes några frågor till de cirkelaktiva om de cirklar de deltagit i under de senaste 12 månaderna. Den första frågan gällde den roll de hade haft i cirkeln och av de dryga 14 procent som svarade att de var cirkelaktiva svarade nästan 15 procent att de var cirkelledare vilket motsvarar drygt 2 procent av befolkningen. Män och kvinnor är tämligen jämnt fördelade bland cirkelledarna och de personer som är cirkelledare är ofta äldre vilket är ett väntat resultat.

Den andra frågan rörde hur cirkeln kom till stånd. Med denna fråga kunde vi också ringa in vad vi kan kalla cirkeln institutionella sammanhang vilket är viktigt med tanke på vårt intresse för hur studiecirklar förhåller sig till civilsamhället. Tabell 1 nedan redovisar svaren på denna fråga:

25 Det innebär att befolkningsstudiens resultat med avseende på den andel av befolkningen som deltar i studiecirklar skiljer sig markant från vad de deltagarlistor som rapporteras in av de olika studieförbunden till Folkbildningsrådet visar. För en metoddiskussion om dessa skillnader se Appendix.

26 Andersson 2008, s. 47.

27 Se Andersson 2008 för ett liknande resultat.

Tabell 1. Vad stämmer bäst in på den cirkel du deltog i? I procent av alla cirkelaktiva. 2014.

Vi var en grupp som själva tog initiativ till cirkeln (<i>kamratcirkel</i>)	31
Cirkeln var en del av verksamheten i en förening/organisation. (inkl. arbetsplats) (<i>föreningscirkel</i>)	35
Cirkeln fanns i studieförbundets program (<i>annonscirkel</i>)	32
Vet ej	2
Totalt	100

Svaren fördelar sig tämligen jämnt mellan ”kamratcirkeln”, som torde höra till människor privatliv, ”föreningscirkeln”, som är integrerad i någon organisations verksamhet och ”annonscirkeln” som utannonseras som en del av studieförbundets utbud. Att upphovet till cirkeln är jämnt fördelat påminner om resultat från tidigare studier.²⁸ Som synes är det inte studieförbunden som oftast tar initiativ till cirklarna. Lika ofta är det enskilda personers eller organisationers behov och intressen som gör att cirklarna kommer till stånd. Ser vi till skillnader mellan deltagarna i de tre grupperna visar det sig att äldre cirkeldeltagare tenderar att i någon högre utsträckning delta i föreningscirklar.²⁹ Yngre män tar oftare eget initiativ till cirkeln medan kvinnor är överrepresenterade bland dem som svarade att cirkeln ingick i ett studieförbunds utbud. Som väntat är de som arbetar ideellt överrepresenterade bland dem som deltog i en föreningscirkel.

Vidare tillfrågades de cirkelaktiva om varför de deltog i cirkeln. De fick rangordna ett antal alternativ på en skala mellan 1 och 7.³⁰ Tabell 2 på nästa sida redovisar de cirkelaktivas svar i medelvärden.

De cirkelaktiva värderade gemenskapen samt att skaffa sig kunskaper inom ett speciellt intresseområde högst. Därefter värderade de att förbättra sina allmänkunskaper och något lägre, att möta nya människor.³¹ Om man tänker sig att ett medelvärde över 4 indikerar att de som svarar till övervägande del instämmer i påståendet uppfattades dessa fyra alternativ, som fångar upp cirkelns sociala och lärande funktioner som positiva. De cirkelaktiva värderade däremot de två återstående alternativen, att skaffa sig kunskaper för sitt

²⁸ Andersson 2008, s. 59.

²⁹ Se också Andersson m.fl. 2014, s. 57.

³⁰ 1 innebar att de tog avstånd från påståendet, 4 att de inte hade någon bestämd uppfattning och 7 att de instämde i påståendet.

³¹ Se Andersson 2008, s. 41 för ett liknande resultat.

Tabell 2. Varför deltog du just i den här cirkeln? I medelvärden för dem som deltar i studiecirkel. 2014.

	MEDELVÄRDE
Gemenskapen	5,44
Skaffa dig kunskaper/färdigheter inom ett speciellt intresseområde	5,40
Förbättra dina allmänskunskaper	5,03
Möta nya människor	4,76
Skaffa dig kunskaper/färdigheter för ditt yrke/arbete	3,06
Skaffa dig kunskaper/färdigheter för föreningsarbete eller fackligt arbete	2,66

yrke och för föreningsarbete eller fackligt arbete väsentligt lägre. Motivet att delta i en cirkel för att stärka eller bidra till aktiviteter i civilsamhället värderades alltså lägst av alla alternativ. Det betyder att majoriteten tog avstånd från det påstående som mest direkt avser att stärka människor när de agerar i civilsamhället.

Att skaffa sig kunskaper/färdigheter inom ett speciellt intresseområde är det enda alternativ som män värderar högre än kvinnor. Det betyder bland annat att kvinnor värderar cirkelns sociala dimension högre än vad män gör. Vidare visar det sig att de som är cirkelaktiva och arbetar ideellt värderar alla alternativ högre än vad de som inte arbetar ideellt gör. Som väntat värderar de att skaffa sig kunskaper för föreningsarbete eller fackligt arbete särskilt högt.³²

Detta resultat påminner om ett värderingsmönster som studier om ideellt arbete kunnat visa på. Nämligen att de som är ideellt aktiva tenderar att värdera ideellt arbete högre än de som inte gör det vilket kan tyckas vara självklart eftersom de valt att arbeta ideellt.³³ En annan möjlig förklaring till detta är emellertid att människor socialiseras in i ett sätt att se och värdera engagemang i civilsamhället genom att arbeta ideellt.³⁴ Det tycks då vara så att de som har socialiserats in i civilsamhällets organisationer genom ideellt arbete också värderar att delta i cirklar högre. Det skulle tala för att ideellt arbete och att delta i studiecirkel inte är två parallella sociala sammanhang som är skilda åt, utan att de uppfattas höra ihop och förstärka varandra. En sista fråga fångar upp hur mycket de cirkelaktiva har använt sig av det de lärt sig i cirkelarna samt i vilka sammanhang de har använt sina kunskaper eller färdigheter:

³² Se även Andersson m.fl. 2014, s. 61.

³³ Svedberg, von Essen & Jegermalm 2010; von Essen, Jegermalm & Svedberg 2015.

³⁴ Jfr. Hooghe 2003.

Tabell 3. Hur mycket har du använt av de nya kunskaper/färdigheter som du fick genom cirkeln? I procent av alla cirkelaktiva. 2014.

	SOM AKTIV I FÖRENING, FÖRSAMLING, ANNAN ORGANISATION	I ETT NÄT- VERK DÄR MAN INGÅR	SOM UTÖVARE I KULTURLIVET	I YRKES- LIVET	I BOSTADS- OMRÅDET
Mycket	19	18	14	14	10
Till viss del	37	23	21	14	17
Inte alls	22	27	27	19	36
Inte aktuellt	23	33	38	53	37
Vet ej	0	1	0	1	1
Totalt	100	100	100	100	100

Det är intressant att det svar som får det starkaste stödet är att de cirkelaktiva menar att de har använt sina kunskaper mycket eller till viss del som aktiva i förening, församling eller annan organisation. Det innebär att den enskilt största gruppen cirkelaktiva menar att de fått mest nytta av sina kunskaper i civilsamhällets organisationer. Detta trots att det svagast värderade skälet till att delta i en cirkel var att skaffa sig kunskaper för föreningsarbete eller fackligt arbete. Därefter svarar de cirkelaktiva att de använt sina kunskaper i ett nätverk där de ingår, som utövare i kulturlivet och sedan i yrkeslivet. Den enskilt minsta gruppen svarar att de har använt det de lärt sig i bostadsområdet. Det finns inga skillnader i hur män och kvinnor svarar. Däremot svarar de som arbetar ideellt i högre utsträckning än andra att de har haft mer nytta av sina kunskaper i en förening, församling eller annan organisation där de är aktiva, vilket är ett väntat resultat.

CIRKELDELTAGANDE OCH IDEELLT ARBETE

Ett argument för att cirkeldeltagande kan bidra till medborgerligt engagemang är att i studiecirkeln kan människor lära sig sådant som gör det lättare för dem att agera inom civilsamhället. Där förväntas människor kunna påverka sin livssituation, stärka och utveckla demokratin och skapa engagemang. Inte minst var detta ett viktigt argument när folkrörelserna växte fram och studiecirkel och folkhögskolor sågs som ett sätt att ge kunskap åt dem som tidigare inte hade innefattats i ståndssamhällets utbildningsinstitutioner.³⁵ Vi har redan kunnat konstatera att det framför allt är de som arbetar ideellt som menar att de har användning av det de lärt sig i cirkelarna i de föreningar där de

³⁵ Andersson 1980; Runesdotter 2010.

är aktiva. De som arbetar ideellt tycks alltså mena att folkbildningen genom studiecirklarna bidrar till medborgerligt engagemang.

Tidigare forskning har visat att det finns ett positivt samband mellan att vara aktiv i föreningslivet/arbeta ideellt och att delta i cirklar.³⁶ Frågan är nu om vårt material kan visa att cirkeldeltagande som sådant bidrar till medborgerligt engagemang och närmare bestämt till att arbeta ideellt. För att svara på den frågan skall vi börja med att med enkla korrelationsanalyser se om det finns något samband mellan att vara cirkelaktiv eller någonsin ha deltagit i en cirkel och att arbeta ideellt. Tabell 4 nedan visar resultatet av denna analys.

Tabell 4. Samband mellan att deltagit i en cirkel under de senaste 12 månaderna och att arbeta ideellt.³⁷ I procent av cirkelaktiva, någonsin deltagit i cirkel och befolkningen (radprocent). 2014.

	ARBETAR INTE IDEELLT			ARBETAR IDEELLT		
	KVINNA	MAN	ALLA	KVINNA	MAN	ALLA
Cirkelaktiva***	29	16	23	71	84	77
Någonsin deltagit i cirkel	54	41*	48	46	59*	52
Befolkningen	50	43	47	50	57	53

* p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001

Den majoritet av befolkningen som någonsin deltagit i en cirkel har inte arbetat ideellt i större omfattning än vad befolkningen som helhet har gjort. Det kan bero på att det är så många som någonsin ha deltagit i en cirkel att det är ett så allmänt samhällsfenomen och inbegriper så många olika grupper att de inte är specifikt kopplat till ideellt arbete. Däremot finns det ett statistiskt säkerställt samband mellan att vara cirkelaktiv och att arbeta ideellt. Nästan 77 procent av alla cirkelaktiva arbetar ideellt, vilket är en väsentligt större andel än befolkningen som helhet.

Ser vi till skillnader mellan könen är män klart överrepresenterade bland de cirkelaktiva som arbetar ideellt. Även cirkelaktiva kvinnor arbetar oftare ideellt, men de är inte lika överrepresenterade som män är. Även bland dem som någonsin deltagit i en cirkel är män överrepresenterade bland dem som arbetar ideellt, medan kvinnor tvärtom är underrepresenterade. För män

³⁶ Andersson m.fl. 2014, s. 60; Arensmeier 2013, s. 140.

³⁷ För hur signifikansvärdena som anges under tabellen skall läsas se metodkommentarer i Appendix.

finns det alltså generellt ett starkare samband mellan att delta i cirkel och arbeta ideellt än vad det gör för kvinnor.

Att det finns ett samband mellan att vara cirkelaktiv och att arbeta ideellt utesluter dock inte att det kan finnas andra faktorer som både gör att man arbetar ideellt och deltar i en cirkel. Såväl svenska som internationella studier visar till exempel att människor med större socioekonomiska resurser oftare arbetar ideellt, andra studier har visat att de som deltar i cirklar oftare har en eftergymnasial utbildning.³⁸ Det tyder på att cirkeldeltagande och ideellt arbete påverkas av likande faktorer. För att se hur cirkelaktiva och de som någonsin deltagit i cirkel förhåller sig till socioekonomiska resurser och andra betingelser prövar vi dem mot några vanliga bakgrundsvariabler. Resultaten presenteras i tabell 5 på nästa sida.

I valet av bakgrundsvariabler tar vi främst hänsyn till sådana omständigheter som kan påverka människors benägenhet att arbeta ideellt. *Inkomst* och *utbildning* fångar upp socioekonomiska resurser som ofta samvarierar med ideellt arbete. Även demografiska variabler som *kön* och *ålder* är viktiga eftersom de visar sig påverka om människor arbetar ideellt.³⁹ I den pågående diskussionen om förändringar av det moderna samhället menar man att förhållandet mellan *land* och *stad* är viktigt eftersom inflyttning till städer kan medföra att människor lösgörs ur traditionella strukturer och handlingsmönster vilket kan påverka medborgerligt engagemang.⁴⁰ Vidare har de svenska befolkningsundersökningarna visat att det finns ett starkt samband mellan att ha vuxit upp i ett hem med *föreningsaktiva föräldrar* och att själv arbeta ideellt vilket tyder på att benägenhet att arbeta ideellt är något som förs över mellan generationer.⁴¹ Det är därför naturligt att kontrollera om föreningsaktiva föräldrar påverkar sannolikheten för att arbeta ideellt. Men även den egna familjens sammansättning, om man *lever ensam* eller inte och om man har *hemmavarande barn* eller inte, kan spela roll för om man arbetar ideellt eller inte. Därför kontrollerar vi också för hushållstyp. Slutligen kontrollerar vi om att vara *utrikes född* påverkar sambandet mellan cirkeldeltagande och ideellt arbete.

Undersöker man dessa samband var och en för sig visar det sig att det föreligger ett svagt samband mellan att vara cirkelaktiv och utbildning, i bemärkelsen att de cirkelaktiva i högre grad har en universitets- eller högskoleut-

38 Andersson, 2008, s. 35f.; Smith 1994; von Essen, Jegermalm & Svedberg 2015.

39 Wilson 2000

40 Se t.ex. Hustinx 2003; Putnam 2000.

41 Svedberg, von Essen & Jegermalm 2010; von Essen, Jegermalm & Svedberg 2015.

Tabell 5. Samband mellan att vara cirkelaktiv respektive någonsin deltagit i en cirkel och att arbeta ideellt. 2014.⁴²

	CIRKELAKTIVA	NÅGONSIN DELTAGIT I CIRKEL
Kön	**	*
Kvinnor	0.65**	0.69*
Män	1.00	1.00
Ålder	0.99	0.99*
Utbildning	***	**
Grundskola	1.00	1.00
Gymnasium	0.79	0.77
Universitet	1.49*	1.39
Inkomst		
<120 000	1.00	1.00
120 000 – 200 000	0.93	1.01
200 000 – 250 000	1.05	1.20
250 000 – 300 000	1.28	1.27
300 000 – 375 000	1.06	1.12
375 000 – 500 000	1.21	1.26
> 500 000	1.11	1.16
Boendeort		
Landsbygd	1.00	1.00
Mindre samhälle	0.89	0.95
Småstad	0.87	0.93
Mellanstor stad	0.91	0.94
Storstad	0.82	0.86
Föreningsaktiva föräldrar		
I stor utsträckning	1.00	1.00
I viss utsträckning	1.20	1.14
I liten utsträckning eller inte alls	0.84	0.94
Hushållstyp	+	+
Ensam ej barn	1.00	1.00
Ensam barn	0.64	0.65
Sambo, ej barn	1.04	0.97
Sambo, barn	1.50*	1.37
Etnicitet		+
Inrikes födda	1.00	1.00
Utrikes födda	0.48+	0.39*
Cirkeldeltagande	***	
Nej	1.00	
Ja	2.90***	
Cirkeldeltagande, tidigare		*
Nej		1.00
Ja		1.40*

***= p<.001. **= p<.01. *= p<.05. += p<.10.

⁴² Tabellen presenterar oddskvoter och signifikansvärden. För förklaring av dessa termer och hur tabellen skall tolkas se metodkommentarer i Appendix.

bildning. För dem som någonsin deltagit i en cirkel är detta positiva samband starkare. De cirkelaktiva är dessutom något överrepresenterade bland dem som har en årsinkomst som är högre än 250 000 kronor. Det råder ett svagt samband mellan att växa upp i ett hem där föräldrarna varit föreningsaktiva och att själv vara cirkelaktiv. För dem som någonsin deltagit i en cirkel finns inte detta samband. Vidare har de som någonsin deltagit i en cirkel något oftare vuxit upp på landsbygden eller i ett mindre samhälle. Sambandet mellan boendeort och att vara cirkelaktiv är däremot inte statistiskt säkerställt.

Det är alltså inte entydigt så att cirkelaktiva och de som någonsin deltagit i en cirkel har tillgång till socioekonomiska eller kulturella resurser som både skulle bidra till att de deltar i cirkel och att de arbetar ideellt. Särskilt svårt är det att jämföra den stora gruppen som någonsin deltagit i en cirkel som ju omfattar mer än halva befolkningen med de dryga 14 procent som är cirkelaktiva. Men framför allt vet vi inte om sambandet mellan att vara cirkelaktiv eller någonsin deltagit i en cirkel och att arbeta ideellt håller oberoende dessa bakgrundsvariabler. För att klargöra detta gör vi därför en logistisk regressionsanalys där vi kan pröva om detta samband gäller oberoende de bakgrundsvariabler vi valt. Tabell 5 här till höger visar resultat av denna analys.

Regressionsanalysen visar att sambandet mellan att arbeta ideellt och att vara cirkelaktiv eller att någonsin deltagit i en cirkel kvarstår även då vi tagit hänsyn till relevanta bakgrundsvariabler. Sambandet är starkare mellan att vara cirkelaktiv och arbeta ideellt än vad det är mellan att någonsin deltagit i cirkel och att arbeta ideellt. Ser vi till hur människor agerar finns det alltså ett direkt samband mellan deltagande i folkbildning och ideellt arbete.

Vi ser att även andra omständigheter påverkar om man arbetar ideellt. Kön och utbildning påverkar eftersom män och de med en högskole-/universitetsutbildning har större benägenhet att arbeta ideellt. Även hushållstyp har en inverkan så att de som bor tillsammans med en partner samt har hemmavarande barn arbetar ideellt i högre grad. Däremot har inte inkomst, boendeort eller föreningsaktiva föräldrar någon betydelse om man utgår från de cirkelaktiva.

DE CIRKELAKTIVA SOM MEDBORGERLIGT ENGAGERADE

När vi nu har konstaterat att det finns ett direkt samband mellan att delta i cirklar och att arbeta ideellt skall vi koncentrera oss på dem som både är cirkelaktiva och som arbetar ideellt. Denna grupp är intressant eftersom de utgör nästan en fjärdedel av alla som arbetar ideellt. Det är människor som både är aktiva inom folkbildningen och arbetar ideellt och skulle kunna vara

de kompetenta demokratiska medborgare som aktivt deltar i demokratin och som folkbildningen förväntas fostra.⁴³ Så, vad utmärker denna grupp och hur förhåller de sig till medborgerligt engagemang i vidare mening?

Män och kvinnor är tämligen jämnt fördelade bland de cirkelaktiva som arbetar ideellt men de som är äldre än 60 år är klart överrepresenterade. Jämför vi de som både är cirkelaktiva och som arbetar ideellt med dem som endast arbetar ideellt visar det sig att de cirkelaktiva är mer aktiva. Nästan hälften av alla som arbetar ideellt har mer än ett åtagande. Ser vi då hur de cirkelaktiva som arbetar ideellt förhåller sig till dem som endast arbetar ideellt visar det sig att de cirkelaktiva har fler åtaganden än de som bara arbetar ideellt vilket framgår av tabell 6 nedan.

Tabell 6. Antal åtaganden i ideellt arbete. I procent av cirkelaktiva, endast ideellt aktiva och alla som arbetar ideellt. 2014.

	CIRKELAKTIVA SOM ARBETAR IDEELLT	ARBETAR ENDAST IDEELLT	ALLA SOM ARBETAR IDEELLT
Ett åtagande	40	56	53
Två åtaganden	27	28	28
Tre eller fler åtaganden	32	16	19
Totalt	100	100	100

De som endast arbetar ideellt är överrepresenterade bland dem som bara har ett åtagande. Fördelningen mellan grupperna är jämn bland dem med två åtaganden, men bland dem som har tre eller fler åtaganden är de som också är cirkelaktiva klart överrepresenterade. Detta visar sig också i det att de som är cirkelaktiva arbetar ideellt i genomsnitt nästan 20 timmar i månaden medan de som bara arbetar ideellt är aktiva drygt 13 timmar i månaden. Inte oväntat ingår de som arbetar ideellt och är cirkelaktiva i den grupp vi har kallat civilsamhällets kärntrupp.⁴⁴

Ser vi då till i vilka typer av organisationer som de cirkelaktiva arbetar ideellt så är de överrepresenterade i organisationer med social inriktning, kulturorganisationer, religiösa organisationer, sociala rörelser och politiska organisationer samt intresseorganisationer och fackföreningar. Däremot är det mer sällan som de arbetar ideellt inom idrottsorganisationer. De cirkelaktiva

⁴³ Prop. 1997/98:115 s. 7.

⁴⁴ Svedberg, von Essen & Jegermalm 2010; von Essen, Jegermalm & Svedberg 2015.

arbetar alltså ofta ideellt inom organisationer som har med politiska, sociala eller religiösa ideologier eller övertygelser att göra.

Vidare har de som är cirkelaktiva en större benägenhet att göra vissa typer av insatser när de arbetar ideellt. Framför allt är de överrepresenterade bland dem som ägnar sig åt penninginsamling och bland de förtroendevalda. Men det är bara för den sista gruppen som detta samband är statistiskt signifikant. Det är bara i den stora grupp som ägnar sig åt administration som de inte är överrepresenterade. Det är alltså så att de cirkelaktiva ofta är förtroendevalda vilket passar väl in på det faktum att de ingår i det civila samhällets kärntrupp.

Sammantaget framstår de cirkelaktiva som en grupp som ofta befinner sig bland de förtroendevalda och fattar beslut i de ideella organisationernas styrelser och som ofta är engagerade i organisationer som är präglade av politiska, sociala eller religiösa ideologier eller övertygelser. Även om det naturligtvis inte gäller alla som både är cirkelaktiva och arbetar ideellt är det i dessa sammanhang som de ofta förekommer. Det tyder på att de är en grupp som ofta finns i organisationer som ägnar sig åt samhällspåverkan och som har möjlighet att påverka beslut i de organisationer de är aktiva i.

Medborgerligt engagemang kan förstås också ta sig uttryck även i andra former än att arbeta ideellt. Statens syften med folkbildningen pekar på att den skall bidra till att stärka och utveckla demokratin samt skapa engagemang att delta i samhällsutvecklingen. Dessa formuleringar syftar då på den aktive medborgaren som tar ansvar för och del i demokratin. De cirkelaktiva som arbetar ideellt tycks vara just sådana aktiva medborgare eftersom befolkningsundersökningen visar att de oftare än andra har deltagit i namninsamling eller upprop, demonstrerat samt kontaktat politiker för att påverka beslut.⁴⁵

Så långt handlingar, men hur värderar personer i denna grupp ideellt arbete och hur ser de på det ideella arbetets ställning och roll i samhället? För att få en uppfattning om vad det är som är viktigt för dem som arbetar ideellt bad vi dem att ta ställning till ett antal motiv till ideellt arbete. För att se om de som både är cirkelaktiva och arbetar ideellt värderar ideellt arbete annorlunda än de som bara arbetar ideellt skall vi jämföra hur dessa båda grupper svarar.

De alternativ som de svarande fick ta ställning till är hämtade från ”The Volunteer Function Inventory (VFI)” som är ett undersökningsinstrument som ofta används inom forskning om motiv till ideellt arbete.⁴⁶ Alternativen

⁴⁵ Se Andersson m.fl. 2014, s. 67 för ett liknande resultat.

⁴⁶ Clary & Snyder 1998.

är tänkta att fånga upp ett antal överordnade motividimensioner som uttrycker grundläggande psykologiska behov som människor kan tillfredsställa genom att arbeta ideellt.⁴⁷

Tabell 7. Cirkeldeltagares motiv till ideellt arbete. Angivet i medelvärden för cirkeldeltagare respektive icke-deltagare. 2014.

	CIRKELAKTIVA SOM ARBETAR IDEELLT	ARBETAR ENDAST IDEELLT
... att du deltar i ett gott sammanhang eller gemenskap när du arbetar frivilligt?	6,04	5,64
... att du som frivillig kan göra något konkret på det område som du är engagerad i?	5,65	5,47
... att du kan lära dig mer om det du arbetar frivilligt med?	5,44	5,11
... att du som frivillig får visa medkänsla med dem som har det sämre än vad du har?	5,38	4,80
... att du som frivillig blir mer tillfreds med dig själv?	5,35	5,13
... att du känner dig behövd när du arbetar frivilligt?	5,32	5,36
... att du har vänner som du arbetar frivilligt tillsammans med?	5,26	4,66
... att du lär dig något genom de praktiska erfarenheter som du får av att arbeta frivilligt?	5,16	5,13
... att du kan få kontakter som kan hjälpa dig i arbetslivet?	3,28	3,56
... att kunna skriva i ditt CV eller ha ett intyg på att du har arbetat frivilligt?	2,37	2,77
... att du upplever ett tvång eller förväntan från andra att arbeta frivilligt?	2,19	2,19

Med några undantag värderar de som både är cirkelaktiva och arbetar ideellt alternativen högre än vad de som endast arbetar ideellt gör. Bland de alternativ som de cirkelaktiva värderar lägre återfinner vi de som fångar upp instrumentella och egennyttiga motiv. Båda grupperna värderar påståendet att de upplever ett tvång att arbeta ideellt på samma sätt.

⁴⁷ Intervjupersonerna fick frågan: *Nu kommer några motiv till att arbeta frivilligt/ideellt. Dessa motiv kan vara mer eller mindre viktiga för dig. Ange hur viktiga de är för dig på en skala från 1 till 7. 1 betyder att motivet INTE betyder något för dig, och där 7 betyder, att detta motiv betyder MYCKET för dig. På en skala från 1-7, hur viktigt är det för dig, ...*

De alternativ som ger uttryck för värderingar, lära sig något, ha en gemenskap samt stärka sin självbild och få tillfredsställelse, värderar de som både är cirkelaktiva och arbetar ideellt högre än vad de som endast arbetar ideellt gör. Skillnaden är större för motiven att få visa medkänsla med den som har det sämre samt att ha vänner som man arbetar frivilligt tillsammans med. Det ger ett intryck av att de cirkelaktiva som arbetar ideellt är personer som betonar altruistiska och kollektiva värderingar starkare än vad de ideella i allmänhet gör. Bland de cirkelaktiva tycks det i så fall finnas lite fler personer med mer traditionella altruistiska motiv och en kollektivistisk syn på människa och samhälle. Det enda som avviker från detta mönster är att de cirkelaktiva värderar att känna sig behövd något lägre än vad de som bara arbetar ideellt gör.

Hur de som är cirkelaktiva och arbetar ideellt och hur de som endast arbetar ideellt värderar ideellt arbete ger upphov till ett liknande mönster som framträder i svaren på frågan om motiv till att delta i en cirkel (se tabell 2). De som både är cirkelaktiva och arbetar ideellt värderar motiven till ideellt arbete högre än vad de som bara arbetar ideellt gör. En möjlig förklaring till att de som både är cirkelaktiva och arbetar ideellt socialiseras så att de värderar ideellt arbete högre. Är man då både cirkelaktiv och arbetar ideellt torde man vara mer inkluderad eller hemmastadd i de sociala sammanhang där både ideellt arbete och cirkeldeltagande är högt värderade.⁴⁸

Hur ser då de cirkelaktiva som arbetar ideellt på det frivilliga arbetets ställning och roll i samhället och skiljer sig deras uppfattningar från de som bara arbetar ideellt? Eftersom det här rör frågor som inte förutsätter att man har erfarenheter av att arbeta ideellt skall vi också se hur de som någonsin deltagit i en cirkel svarar på dessa frågor. Se tabell 8 på nästa sida.

Ser men till det första, tredje och femte påståendet som återger en positiv uppfattning om det ideella arbetets egenvärde har de som både är cirkelaktiva och arbetar ideellt en väsentligt mer positiv syn på det frivilliga arbetets samhällliga ställning och roll än de andra två grupperna. Framförallt är det en mycket större andel av de cirkelaktiva som menar att frivilligt arbete ger något annat än vad avlönad personal erbjuder. De cirkelaktiva som arbetar ideellt visar därmed upp en större tilltro till vad ideellt arbete kan bidra med till samhället än vad de andra grupperna gör.

Mot den bakgrunden är det förvånande att det också är så att det är något fler bland de cirkelaktiva som stämmer in i det andra och det fjärde påstå-

48 Hooze 2003. Se von Essen & Wallman Lundåsen 2015 för ett liknande resultat.

Tabell 8. Cirkelaktivas, de som någonsin deltagit i cirkel samt de som endast arbetar ideellt uppfattningar om det frivilliga arbetets samhällliga ställning. I procent av de svarande inom respektive grupp som bejakar följande påståenden. 2014.

	CIRKELAKTIVA SOM ARBETAR IDEELLT	NÅGONSIN DELTAGIT I EN CIRKEL	ARBETAR IDEELLT
Frivilliga aktiva ger något annat än det som avlönad, professionell personal erbjuder	82	74	71
Om regeringen tog sitt fulla ansvar skulle det inte finnas något behov av frivilligt arbete	30	38	28
Alla har en moralisk skyldighet att göra frivilliga insatser någon gång i sitt liv	49	43	43
Frivilligt arbete är ett hot mot avlönat arbete och används för att göra nedskärningar i samhällets utgifter	17	24	16
Engagemang i frivilligt arbete hjälper människor att ha en aktiv roll i ett demokratiskt samhälle	93	85	89

endena som båda är kritiska om det ideella arbetets roll i samhället jämfört med hur de som endast arbetar ideellt svarar. En möjlig förklaring kan vara att bland dem som deltar i folkbildningen finns en större andel personer med en traditionell syn på den statens och det offentligas ansvar och vilken roll ideella organisationer bör ha i samhället, t.ex. för välfärd och social omsorg. Det som talar för en sådan tolkning är att de personer som någonsin deltagit i en cirkel men som inte arbetar ideellt är de som är mest kritiska mot det ideella arbetets ställning i samhället.

EN KULTURELL INBÄDDNING?

Ser vi på hur de cirkelaktiva svarar på frågor om motiven till varför de deltar i studiecirklar framträder inte kopplingen till civilsamhället och medborgerligt engagemang särskilt starkt. Relativt få anslöt sig till cirkeln för att skaffa sig kunskaper så att de kan agera i civilsamhällets organisationer, och att starta cirkeln inom ramen för ett föreningsengagemang dominerar inte. Svaren på dessa frågor visar inte på uppenbara beröringspunkter mellan cirkeldeltagande och aktiviteter inom civilsamhället. Men när vi går vidare och studerar hur människor handlar och hur människor värderar ideellt arbete och cirkeldeltagande framträder ett direkt samband mellan att delta i en cirkel och att arbeta ideellt.

Det går inte utifrån våra data att säga vad som är orsak och verkan. Ideellt arbete kan leda till cirkeldeltagande, men det omvända är förstås lika möjligt. För våra syften spelar det dock ingen roll, dessa två kategorier av handlingar tycks förstärka varandra. På samma sätt tycks det vara med människors värderingar. Är man både cirkelaktiv och arbetar ideellt värderar man båda dessa två kategorier av handlingar högre än om man bara är engagerad i den ena formen. Om vi tänker oss att de värderingar människor ger uttryck för speglar att de socialiseras in i civilsamhällets organisationer och de erfarenheter de får av att vara engagerade skulle det kunna innebära att dessa fördjupas om man finns med i både folkbildningen och det ideella arbetet. Det ger i så fall uttryck för ett slags kumulativitet där en typ av handlingar inte bara leder till andra typer av handlingar utan att olika typer av engagemang också kan fördjupa varandra så att man värderar dem högre.

Om detta är en riktig tolkning av de resultat som befolkningsundersökningen visar skulle vi kunna hävda att cirkeldeltagande förmerar eller fördjupar medborgerligt engagemang i form av ideellt arbete. Med denna preliminära slutsats går vi vidare och studerar förhållandet mellan deltagande vid folkhögskolekurser och medborgerligt engagemang. ■

En studie av folkhögskole- deltagare och deras engagemang

Den undersökning vi här kommer att presentera bygger på intervjuer med ett representativt urval av de som gick på så kallade *långa folkhögskolekurser* under hösten 2013.⁴⁹ Då fanns det 150 folkhögskolor, varav lite drygt 100 drevs av ideella organisationer och övriga av offentliga huvudmän.⁵⁰ Folkhögskoletraditionen har snart 150 år på nacken och över lite tid kan man konstatera att nya folkhögskolor kommer till medan andra läggs ner.

Genom en explosiv tillväxt av andra utbildningsformer fanns det rätt starka skäl att befara att just folkhögskolorna med sina specifika förtecken skulle få svårt att överleva men istället har många folkhögskolor haft en mycket god förmåga att inte bara anpassa sig till sin samtid, utan även till de dagsaktuella villkoren. Efter hand har till exempel ett större fokus lagts på att fånga upp utrikes födda och från att ha varit en uteslutande manlig utbildningsväg är kvinnorna nu i majoritet både i de långa och så kallade korta kurserna.⁵¹ Sammantaget har denna utveckling lett till ett alltmer diversifierat lokalt utbud av utbildning i många olika former som alltefter hand kan ändra inriktning och utformning. En effekt av de förändrade villkoren för folkhögskolorna och de utbildningar som bedrivs där är också att en minskande andel av kursdeltagarna numera bor på internat.

Det huvudsakliga utbudet vid landets folkhögskolor består för närvarande av lång- och kortkurser samt av kulturarrangemang av olika slag. Långkurserna, i sin tur, består av det som kallas allmänna kurser, som bland annat ger tillträde till fortsatta studier, respektive särskilda kurser som varierar mycket

49 Se Appendix för en lite mer ingående beskrivning av studien.

50 Se <http://www.folkbildningsradet.se/Folkhogskolor/> och <http://www.folkbildningsradet.se/Folkhogskolor/Vad-ar-en-folkhogskola/>

51 Under höstterminen 2013 utgör andelen kvinnor i de långa kurserna 61 procent medan männen utgör 39 procent enligt Folkbildningsrådet, Lärande boende och Folkbildningsrådets årsredovisning 2014. I vårt så kallade nettourval kom kvinnorna att utgöra 57 procent och männen 43 procent; alltså en liten underrepresentation av kvinnor.

till både omfång och innehåll men ibland har yrkesinriktning samt påbyggnadsutbildning. Det är ett slumpmässigt urval av deltagare i de två förstnämnda utbildningarna som intervjuats i denna studie.⁵² I de långa kurserna utgör andelen kvinnor numer en tydlig majoritet. Under vår undersökningsperiod uppgick antalet deltagare i långkurser till knappt 30 000 per termin.⁵³ Andelen utrikes födda ökar inom folkhögskolans långa kurser och utgör numera omkring en fjärdedel av alla deltagare.

Många folkhögskolor har en stark förankring i det område eller bygd där de finns och flera hundra tusen människor kommer i kontakt med en folkhögskola under ett år. Det är i ett sådant här utbildningssammanhang som deltagarna i vår undersökning bedrev sin utbildning och som vi utgår från att man tagit intryck av.

Låt oss ännu en gång betona att fokus för intresset i denna studie ligger på folkhögskoledeltagarnas *engagemang i form av insatser*, både i och utanför det traditionella föreningslivet. Vi kommer först att presentera några grundläggande uppgifter om undersökningsgruppen, framförallt sådana som vi vet brukar ha betydelse för om människor gör ideella insatser eller inte. Därefter kommer ett mindre avsnitt om undersökningsgruppens syn på sina egna folkhögskolestudier; drivkrafter och motiv för att studera samt vad man tror om sina framtidsutsikter. Och slutligen presenteras ett lite längre avsnitt om deltagarnas engagemang och aktiviteter i det civila samhället. Vi kommer att jämföra de svar som folkhögskoledeltagarna gett med uppgifter från den tidigare beskrivna nationella befolkningsstudien, där ett representativt urval ur befolkningen besvarat frågor om engagemang. Direkta jämförelser blir möjliga, med några få undantag, då vi ställt likadana frågor i båda studierna.

NÅGRA GRUNDLÄGGANDE UPPGIFTER OM FOLKHÖGSKOLEDELTAGARNA

Folkhögskoledeltagarna är som man kan förvänta sig mycket yngre än genomsnittet i vår nationella befolkningsstudie.

Som synes i tabellen utgörs den kompakta majoriteten folkhögskoledeltagare av unga människor, mer än tre fjärdedelar är under 29 år. Detta skiljer markant ut undersökningsgruppen från individerna i befolkningsstudien. Det

52 Folkbildningsrådet, Lärande boende, Folkbildningsrådets årsredovisning 2014 samt Fakta om folkbildning 2014.

53 SCB, Statistiska meddelanden UF 22 SM 11401.

Tabell 9. Åldersfördelning. I procent av deltagarna i befolkningsstudien samt av folkhögskoledeltagarna, 2014.

ÅLDER	DELTAGARNA I BEF.STUDIEN	FOLKHÖGSKOLEDELTAGARNA
18–29	16	77
30–44	19	10
45–59	23	8
60–64	11	-
65–74	22	4
75–	10	1

är också värt att notera att det finns en mindre grupp som är över 65 år. Det är med andra ord en inte helt enhetlig åldersgrupp som går på folkhögskolornas långa kurser. Dock är den så kallade medianåldern för folkhögskoledeltagarna endast 23 år.⁵⁴

Dessa uppgifter pekar mot att en lite mindre andel bland folkhögskoledeltagarna skulle vara aktiva i ideellt arbete, eftersom färre unga vuxna generellt gör ideella insatser i jämförelse med de medelålders där de mest omfattande insatserna görs bland befolkningen i allmänhet. Att det är en klar majoritet av kvinnor bland folkhögskoledeltagarna skulle också tala för att man i mindre utsträckning gör ideellt arbete än män, eftersom detta gäller för kvinnor i allmänhet och inte minst för unga kvinnor mellan 18–29 år.

Med denna åldersstruktur är det naturligt att den så kallade hushållstyp som dominerar är ensamstående utan barn och att gruppen med barn är liten, både relativt och absolut sett. Men låt oss jämföra med en likvärdig åldersgrupp i befolkningsundersökningen. Vi finner då följande:

Tabell 10. Hushållstyp. I procent av deltagarna i befolkningsstudien samt av folkhögskoledeltagarna med likvärdig åldersfördelning, 2014

HUSHÅLLSTYP	DELTAGARNA I BEF.STUDIEN	FOLKHÖGSKOLEDELTAGARNA
Ensamstående utan barn	26	60
Ensam med barn	3	3
Sambo utan barn	49	24
Sambo med barn	22	13

⁵⁴ Motsvarande medianvärde för alla folkhögskolestuderande som deltar i långkurser på landets samtliga folkhögskolor är, enligt Folkbildningsrådets årsredovisning för 2014, 22 år.

Som vi ser är det fortfarande stora och vad man i statistiska sammanhang kallar starkt signifikanta skillnader mellan grupperna. Mot bakgrund av den kunskap vi har om vilka hushållstyper som är minst respektive mest engagerade i ideellt arbete skulle också detta peka mot att folkhögskoledeltagarna borde vara betydligt mindre aktiv än genomsnittet i befolkningen. I befolkningen som helhet är ensamstående utan barn de minst aktiva medan sammanboende eller gifta med barn är de mest aktiva.

I den här studien är nästan var fjärde av de folkhögskolestuderande födda i ett annat land. I befolkningsstudien är motsvarande andel 15 procent. Allmänt kan sägas att utrikes födda generellt gör ideella insatser i lite, men endast lite, mindre utsträckning än personer som är födda i Sverige.⁵⁵

Det råder av naturliga skäl starka statistiskt signifikanta skillnader när det gäller utbildningsnivå mellan folkhögskolestuderande och deltagarna i den nationella befolkningsstudien. Om vi ändå stannar upp ett ögonblick och jämför motsvarande åldersgrupp i befolkningsstudien med undersökningsgruppen ser det ut på följande sätt:

Tabell 11. Utbildningsnivå. I procent av deltagarna i befolkningsstudien samt av folkhögskoledeltagarna med likvärdig åldersfördelning, 2014.

UTBILDNINGSNIVÅ	DELTAGARNA I BEF.STUDIEN	FOLKHÖGSKOLEDELTAGARNA
Grundskola eller motsvarande	13	30
Gymnasium eller motsvarande	58	55
Högskoleutbildning	29	15

Vi kan, som förväntat, konstatera att det är mycket stora skillnader mellan de två grupperna. Mest anmärkningsvärt kanske är att nästan en tredjedel av alla i undersökningsgruppen endast har grundskolekompetens. Här skiljer sig de som går de olika inriktningarna åt en del. Det är vanligare med en mycket låg utbildningsnivå bland dem som går allmän kurs i jämförelse med dem som går

⁵⁵ Enligt Folkbildningsrådets årsredovisning 2014 utgörs en minskande andel av folkhögskoledeltagarna av det som brukar kallas etniska svenskar, men fortfarande utgör de omkring 3/4 av alla. De resterande är därmed födda i ett annat land. Den sistnämnda gruppen blev inte underrepresenterad i urvalet men den utgör ändå bara 10 procent av de intervjuade. Vi vet att 8 procent inte kunde intervjuas på grund av språksvårigheter men måste återigen och i linje med resultatet från den nationella befolkningsstudien konstatera att andelen utrikes födda är underrepresenterad bland de svarande i undersökningen.

särskild kurs.⁵⁶ Eftersom utbildningsnivå i våra tidigare studier är den faktor som i statistiska bearbetningar gett det starkaste enskilda utfallet när det gäller samband – alltså ju högre utbildning desto mer omfattande ideellt arbete – pekar också detta mot att det borde vara en lägre engagemangsnivå bland folkhögskoledeltagarna.

Boendeform och inkomst har en parallell ställning med utbildning i så måtto att det är självklart att man har en ”sämre” ställning genom att man oftast är ung och studerar vid intervjutillfället. Men om vi återigen jämför med en likvärdig åldersgrupp i befolkningsstudien finner vi följande när det gäller boende:

Tabell 12. Boendeform. I procent av deltagarna i befolkningsstudien samt av folkhögskoledeltagarna med likvärdig åldersfördelning, 2014.

BOENDEFORM	DELTAGARNA I BEF.STUDIEN	FOLKHÖGSKOLEDELTAGARNA
Hyresrätt	29	32
Bostadsrätt	20	10
Villa, radhus	36	21
Studentlägenhet, inneboende, annat	15	37

Det är förväntat stora skillnader och de är starkt statistiskt signifikanta. En granskning av inkomst ger i stort sett samma utfall. En observation värd att göra är att människor som bor i hus i allmänhet gör ideella insatser i större utsträckning än sådana som inte gör det. Som synes i tabellen bor en påfallande liten andel i undersökningsgruppen på detta sätt. Boendet är helt enkelt en av de faktorer som ger *tillträde till sociala arenor*, genom vilka man lättare får tillgång till alternativt dras in i olika civilsamhällesaktiviteter.

Skillnaderna tycks inte vara särskilt stora när det gäller de undersökta gruppernas självskattade hälsa. De individer som säger sig må ”dåligt” eller ”mycket dåligt” är få – omkring 5 procent – i båda grupperna. En kommentar till detta är att å ena sidan är folkhögskoledeltagarna i genomsnitt yngre och borde därför vara mindre utsatt för fysiska hälsobekymmer. Å andra sidan finns tydliga tecken på att de som söker sig till folkhögskola och som inte bara går kortkurser eller är tillfälligt involverade är en lite mer utsatt grupp, ibland

⁵⁶ Våra uppgifter ligger helt i linje med de data som Statistiska Centralbyrån presenterar för folkhögskoledeltagare på långa kurser, Se SCB, UF 22 SM 1401.

med rätt så kraftfulla funktionsnedsättningar av olika slag. Det här intrycket bekräftas genom den statistik som finns tillgänglig. Omkring 20 procent av alla deltagare i långkurser har en registrerad funktionsnedsättning av något slag.⁵⁷ Men enligt deltagarnas egna uppskattningar av sitt "allmänna hälsotillstånd" verkar med andra ord dessa funktionsnedsättningar och möjligen andra bekymmer få ett begränsat genomslag på den självskattade hälsan.

Självfallet kan folkhögskolemiljön i sig här spela, eller ha spelat, en positiv roll för hur människor upplever sin hälsa och kan handskas med sina svårigheter. Så t.ex. är skillnaderna mycket små när det kommer till frågan om man har någon att tala med vid personliga bekymmer. En överväldigande majoritet i båda grupperna uppger sig ha det. Andelen i undersökningsgruppen är hela 96 procent. Med detta sagt vill vi tillägga att när vi justerar för ålder, på så sätt att vi får jämförbara åldersgrupper, blir andelen som säger sig må "mycket bra" i undersökningsgruppen ändå mindre än i befolkningsstudien.

Vi har i tidigare studier visat att det finns ett tydligt positivt samband mellan hälsa och ideellt arbete, i meningen att ju mer ideellt arbete desto bättre hälsa. Men detta positiva samband tycks framförallt gälla bland äldre och ger inte något tydligt utslag bland unga i allmänhet. Möjligen skulle detta tala för att hälsan i just detta sammanhang inte skulle spela någon avgörande roll för om människor är engagerade eller inte.⁵⁸

Vi har nu presenterat några grundläggande uppgifter om undersökningsgruppens betingelser och belägenhet som också visat sig ha betydelse för om man gör ideella insatser eller inte. Dessa pekar å ena sidan relativt entydigt mot att gruppen borde ha ett lägre engagemang i det civila samhället än befolkningen i allmänhet. Å andra sidan har vi tidigare i texten uppmärksammat folkbildningens traditioner, värderingar och ideal som skulle tala för att det finns ett visst engagemang bland folkhögskoledeltagarna, inte minst under studietiden.

Vi återkommer mer ingående till hur det faktiskt ser ut men ska nu först presentera lite uppgifter om folkhögskoledeltagares syn på utbildningen och studiemiljön, vilket kan bidra till att ytterligare klargöra förutsättningarna för ett eventuellt ideellt engagemang bland folkhögskoledeltagarna.

⁵⁷ Se Folkbildningsrådets årsredovisning 2014 samt SCB UF 22 SM 1401.

⁵⁸ Se t.ex. Lundåsen "Frivilliga insatser och hälsa". Observera dock att vi inte alls diskuterar orsakssamband, utan enkom samband.

FOLKHÖGSKOLEDELTAGARNAS SYN PÅ STUDIER OCH STUDIEMILJÖ

Inför redovisningen i detta avsnitt vill vi informera läsaren om att bland de svarande gick 37 procent på allmän kurs eller hade gått på en sådan kurs medan 63 procent uppger att de gick eller hade gått på särskild kurs vid intervju-tillfället.⁵⁹

I det nedanstående presenterar vi intervjusvar från tre frågeområden.⁶⁰ Det första rör frågan om *vilka motiv man hade för att börja läsa*. Vi kan då se att det viktigaste är innehållet i den utbildning man valt, nästan 3/4 angav detta som viktigt eller mycket viktigt. Nästan lika viktigt var att man ville ”göra något vettigt”. Hälften uppgav att det var viktigt att förbättra sina möjligheter på arbetsmarknaden och drygt 1/3 att det var viktigt eller mycket viktigt att skaffa sig behörighet för fortsatta studier. Påfallande få angav som ett viktigt motiv att man ville få ekonomiskt bidrag och än färre att man blivit uppmanad av någon myndighet att söka sig till folkhögskola.

Utan att hårdra tolkningsmöjligheterna i de här uppgifterna vill vi ändå knyta an till folkbildningens tidigare redovisade vision av att valet att söka sig till folkhögskoleutbildning ska vara ”frivilligt” för den enskilde. Detta synes få bekräftelse här. Förhoppningarna och visionen om att folkhögskolestudier ska fylla sin traditionella funktion att stärka individens ställning på arbetsmarknaden samt öppna möjligheter för att studera vidare får ett rätt starkt bifall bland folkhögskoledeltagarna.

På vår fråga om *vad som är det viktigaste när man väl går där* svarar en överväldigande majoritet att det allra viktigaste är att få kunskaper och att växa som människa. Två av tre svarar också att det är viktigt att man får träffa andra och omkring hälften betonar vikten av att ha något att göra. En exakt lika stor andel som i den föregående frågeställningen pekar på vikten av att skaffa sig behörighet för fortsatta studier.

Det är mångfacetterade svar som intervjugruppen ger. Men svaren sammanfaller väl med folkbildningens egna mål och visioner, förutom den stora

59 Det här är ingen oäven fördelning ur metodologisk synpunkt, med tanke på att hösten 2013 gick 42 procent på allmän kurs och 58 procent på särskild kurs av alla deltagare på landets alla folkhögskolor.

60 Undersökningsgruppen har för varje fråga fått ett antal olika alternativ och ombetts att värdera vikten av vart och ett på en skala mellan 1-5, där 1 är helt oviktigt medan 4 är viktigt och 5 mycket viktigt. Vi har i ovanstående presentation genomgående slagit ihop alternativ 4 och 5. I en faktoranalys där alla svarsalternativen inom vart och ett av frågeområdena ingått utkristalliseras ett antal dimensioner som ligger väl i linje med hur vi här argumenterar.

betydelse som intervjugruppen ger en mer entydig sysselsättnings- och umgängesdimension. Det här är en typ av funktioner och dimensioner som mycket sällan lyfts fram i det vi tidigare beskrivit som folkbildningsdiskursen.

Slutligen ställde vi också en fråga om *på vilket sätt man blir bättre rustad genom den utbildning man får på folkhögskolan*. Omkring hälften menar att man blir bättre rustad för arbetslivet och för fortsatta studier, medan tre fjärdedelar menar att man kommer att stå bättre rustad ”som människa”. Nästan hälften att man förstärker sin position som medborgare och var fjärde tror sig stå bättre rustad inför att ta del i föreningslivet.

Att sådana här frågebatterier för med sig begränsningar, inte minst genom att vi vid ett och samma tillfälle försöker få intervjupersonerna att uttala sig med tre olika tidsperspektiv i sikte, är uppenbart. Men med detta sagt vågar vi ändå peka på de rätt så konsistenta uppfattningar, uppskattningar och förhoppningar som intervjupersonerna uttrycker när det gäller värdet av folkhögskolesatsningen utifrån de tre olika utgångspunkterna.⁶¹

Vi vill ännu en gång peka på vilka avgörande drivkrafter sökandet efter utbildning och kunskaper tycks vara för de som söker sig till en folkhögskoleutbildning. Ytterligare en viktig aspekt tycks vara ambitionen och som det synes förvissningen om möjligheterna att förkovra sig med sikte på fortsatta (högre) studier. Många tycks dela uppfattning om vikten av ytterligare en dimension, nämligen möjligheten att mogna och växa som individ och medborgare i en folkhögskolemiljö. Det sistnämnda utgör en viktig del i ett traditionellt folkbildningsideal och en folkbildningsvision som får ett till synes starkt gehör hos intervjugruppen. De mer snöda och påtvingade motiv vi angivit som alternativ verkar däremot snarare utgöra undantag än regel.

Vi har i denna redovisning av uppgifter från folkhögskoledeltagare som går på så kallade långkurser avsiktligt valt att inte skilja mellan dem som går på allmänna respektive särskilda kurser för att försöka ge något av en helhetsbild. Låt oss ändå understryka att för några av de variabler som handlar om synen på folkhögskoleutbildningen och som vi redovisat är skillnaderna på svaren ibland relativt stora mellan grupperna. Det gäller framförallt synen på utbildningens funktion och innehåll. De som går på allmän kurs betonar helt enkelt möjligheten att förbättra sin ställning på arbetsmarknaden, liksom

61 Med tanke på frågebatteriets utformning och i vilken turordning frågorna kommer och som vi här redovisat (se också fotnot 60) skulle man kunna tänka sig att synen på värdet av folkhögskolesatsningen falnade något alltefter hand men så verkar inte bli fallet.

möjligheten att läsa vidare i betydligt högre grad. Medan de på särskild kurs på motsvarande sätt betonar betydelsen av innehållet i utbildningen liksom de specifika kunskaper man kan få. Detta framstår som logiskt med tanke på de olika betingelser som verkar gälla för de flesta som söker respektive inriktning och som vi redan diskuterat.⁶² Annars är det slående i vilken stor utsträckning deltagarna tycks dela motiv och erfarenheter.

För att det vi nu skrivit inte ska stanna vid att bli till en närmast panegyrisk lovsång till folkhögskolan och folkhögskolemiljön i allmänhet, och de presumtiva möjligheter som följer av att gå där i synnerhet, måste vi samtidigt peka på att endast hälften av undersökningsgruppen tror sig bli bättre rustad för arbetslivet. Att rusta för arbete och arbetsliv har, jämsides med den folkbildande ambitionen, varit en huvuduppgift för Sveriges folkhögskolor under lång tid.⁶³ Kan detta tolkas som ett utslag för de långa kursernas förändrade funktioner i samhället? Uppgiften att från en förstärkt utbildningsplattform göra individen bättre rustad för arbetslivet kanske inte längre är lika central eller framgångsrik. Eller är det insikten om den hårda konkurrensen som råder på arbetsmarknaden som här slår igenom bland de intervjuade? Antydning om att folkhögskolan också fyller en viktig och kanske ökande roll för att människor ska finna något meningsfullt att överhuvud taget sysselsätta sig med finns också i intervjuaren, inte minst genom att en så pass stor andel svarar jakande på frågeställningen om ”att ha något att göra”. I ett sådant perspektiv kanske också folkhögskolan i högre utsträckning än tidigare kommer att fylla mer direkta sociala behov och ge socialt stöd till deltagargrupper med ökande svårigheter att få fotfäste i arbetslivet. Detta skulle kunna ligga i linje med det ovan nämnda och skulle också kunna anknytas till en sedan länge pågående diskussion om att för en grupp av elever är gymnasieskolan inte i första hand en utbildningsplats, utan en plats för en ordnad vardag. I den offentliga debatten synes inte denna utveckling och delvis nya betingelser vara särskilt uppmärksammas.

HUR SER DÅ ENGAGEMANGET UT I OCH UTANFÖR FÖRENINGSLIVET?

Mot bakgrund av det vi hittills presenterat vore det, som redan nämnts, inte konstigt om det ideella engagemanget bland de folkhögskolestuderande skulle

⁶² En faktoranalys med t-test bestyrker denna tolkning

⁶³ Se t.ex. Sundgren SOU 2003:94.

vara lägre än för befolkningen i övrigt. Men så är inte fallet, utan tvärtom är det, som vi ska se, mycket omfattande.

Engagemangets omfattning

Tabell 13. Typer av engagemang. I procent, av deltagarna i befolkningsstudien och av folkhögskoledeltagarna, samt i antal, 2014.

OMFATTNING PÅ ENGAGEMANG	DELTAGARNA I BEF.STUDIEN	FOLKHÖGSKOLE-DELTAGARNA
Gjort frivilliga insatser	53	58
Andel män av alla som gjort frivilliga insatser	57	40
Andel kvinnor av alla som gjort frivilliga insatser	43	60
Engagerad i totalt antal organisationer	1,4	1,5
Antal insatstimmar per månad	15	20
Procentandel som någonsin gjort frivilliga insatser	79	71

En så stor andel som 58 procent av de folkhögskolestuderande säger sig alltså vid minst ett tillfälle under föregående år ha gjort en ideell insats i en organisation, förening eller klubb av något slag. Av dessa utgörs 60 procent av kvinnor och 40 procent av män.⁶⁴ Ett viktigt konstaterande att göra är att kvinnorna inte bara är aktiva i förhållande till sin andel bland folkhögskoledeltagarna, utan i än högre grad. Så är det som vi ser inte alls i befolkningen i övrigt. För att ytterligare spä på intrycket av ett omfattande engagemang gör de som är involverade i ideellt arbete insatser inte bara i inte bara 1,0 utan i 1,5 organisationer, i befolkningen är motsvarande siffra 1,4. Det vill säga att i genomsnitt engagerar sig ungefär varannan aktiv folkhögskoledeltagare i ytterligare ett sammanhang. Undersökningsgruppen gör, som vi också ser, i genomsnitt ideella insatser under 20 timmar per månad. Motsvarande tal för de aktiva i befolkningen är 15 timmar. När vi undersöker om de tillfrågade i befolkningsstudien någonsin gjort ideella insatser svarar 79 procent att så är fallet. Motsvarande uppgifter bland folkhögskoledeltagarna är 71 procent. Den enkla förklaringen till skillnaderna är antagligen att folkhögskoledeltagarna är så mycket yngre. Låt oss dock understryka att andelen som gör insatser i allmän

⁶⁴ Detta motsvarar, som vi redan sett, i stort den könsmässiga fördelningen bland folkhögskoledeltagarna med en liten övervikt för kvinnor. Mönstret i befolkningsstudien att män är överrepresenterade när det gäller ideella insatser återfinns med andra ord inte här.

kurs är 41 procent, alltså betydligt mindre än bland befolkningen i sin helhet, jämfört med 72 procent av deltagarna i särskild kurs, vilket i sin tur ligger långt över genomsnittet för befolkningen.

Andelen aktiva är som allra störst bland de allra yngsta i undersökningsgruppen, alltså bland dem mellan 18–24 år. Detta är, som redan nämnts, inte som förväntat då den mest aktiva gruppen i befolkningsstudien är de mellan 30–44 år. Precis som i den nationella befolkningsstudien är andelen aktiva bland de utrikes födda lite lägre än för de övriga folkhögskoledeltagarna. Andelen kvinnor och män som också är medlemmar i den organisation där de gör en insats är identiskt lika, det vill säga 77 procent. Det är visserligen 10 procent lägre än för de aktiva i befolkningen i sin helhet, men intressant nog en exakt lika stor andel som för motsvarande åldersgrupp i befolkningsstudien.

Det är anslående uppgifter vi här kan presentera och som entydigt visar på vilken stor omfattning och utbredning traditionellt ideellt arbete har bland de folkhögskolestuderande som vi intervjuat. Vi kan med andra ord lägga fast att den sistnämnda gruppen med flera mått mätt och både i absolut och relativ mening är en mycket engagerad och aktiv skara medborgare. Detta går på tvärs mot våra egna förutsägelser i detta kapitel. Det verkar alltså inte riktigt vara så att de allmänna samband som finns mellan vissa betingelser och att vara en engagerad och aktiv medborgare riktigt håller streck när vi kommer till de folkhögskoledeltagare vi intervjuat.

Vi har i inledningen på detta avsnitt om folkhögskolestudien betonat att det finns samband mellan enskilda socioekonomiska faktorer eller variabler och att vara engagerad. Men för att granska hur samspelet och påverkan ser ut mellan de olika variablerna kan så kallade binära logistiska regressionsanalyser användas. Analyserna syftar till att mäta vilken betydelse varje variabel för sig har vid kontroll av övriga variabler.

I ett första steg inkluderades bakgrundsvariablerna kön, ålder, etnisk bakgrund, utbildning, boendeform, boendeort, hushållstyp, förvärvsarbetsstatus och årsinkomst. Dessutom prövades betydelsen av att den enskilde utförde regelbundna informella insatser under undersökningsåret. I ett andra steg introducerades variabler som kan ha att göra med individens sociala kapital, nämligen föräldrarnas engagemang i föreningar och deltagande i nätverk. Den här ansatsen har gett följande utslag.

Tabell 14. Bestämningfaktorer för frivilliga insatser bland deltagarna i befolkningsstudien 2014, totalt samt för män och kvinnor.

	FÖRÄLDRARS ENGAGEMANG	KÖN	UTBILDNING	DELTAGANDE I NÄTVERK
Samtliga	**	*	**	-
Män	**	-	**	*
Kvinnor	-	-	-	-

Tabell 15. Bestämningfaktorer för frivilliga insatser bland folkhögskoledeltagarna, totalt samt för män och kvinnor.

	BOENDEFORM	DELTAGANDE I NÄTVERK
Samtliga	*	**
Män	*	**
Kvinnor	-	*

Vi kan konstatera att kön är en särskiljande variabel i den nationella befolkningsstudien men att den däremot inte får något genomslag bland folkhögskoledeltagarna. Även om kvinnorna i högre utsträckning är engagerade än männen i den sistnämnda gruppen ger detta alltså inte något genomslag och könsdimensionen har därmed inte samma starka betydelse bland de folkhögskolestuderande. Högre utbildning har kommit att bli en viktig faktor som givit ett stabilt utslag i studie efter studie när det gäller de nationella befolkningsundersökningarna. Denna faktor ger dock inte något utslag bland folkhögskoledeltagarna, trots att man kanske kunde förvänta sig det. Men vi har också sett hur dominerande grundskole- och gymnasiekompetens är bland de sistnämnda. När vi tittar närmare på våra data är det kvinnornas utbildningsnivå som verkar spela en avgörande roll i den nationella befolkningsstudien. När det däremot gäller tillgång till nätverk så är det, som vi ser, männen som i betydligt högre grad har tillgång till sådana, både bland deltagarna i den nationella befolkningsstudien och bland folkhögskoledeltagarna. Bland de sistnämnda får också boendeform ett tydligt utslag och det är den relativt lilla grupp bland de folkhögskolestuderande som bor i hus eller villa och som i exceptionellt hög grad är engagerade och gör insatser. Det vi här beskrivit pekar på en hel del olikheter mellan å ena sidan folkhögskoledeltagarna och deras betingelser och å den andra befolkningen i stort. En del i förklaringen varför

det är så få variabler som ger utfall bland folkhögskoledeltagarna kan vara att engagemanget har en sådan stor utbredning att de flesta faktiskt är engagerade, oberoende av bakgrundsvillkor och olika betingelser i övrigt.

Var är man engagerad och vad för slags insatser görs?

Mönstren skiljer sig också åt, som vi ska se, när det gäller vad man engagerar sig i och vad man gör mer konkret.

Tabell 16. Insatser i olika organisationskategorier. I procent av deltagarna i befolkningsstudien samt av folkhögskoledeltagarna, 2014.

ORGANISATIONSKATEGORIER	DELTAGARNA I BEF.STUDIEN	FOLKHÖGSKOLE- DELTAGARNA
Organisationer med social inriktning	13	28
Religiösa organisationer	7	18
Kulturorganisationer	6	15
Intresseorganisationer och fackliga organisationer	12	15
Idrottsorganisationer	17	12
Insatser utanför ideella organisationer	7	10
Sociala rörelser, politiska partier	5	8
Fritidsorganisationer	12	6
Boendeorganisationer	12	4
"Annan förening"	4	2
Kooperativ av olika slag	1	1

De organisationskategorier som nämns här bygger på en indelning som fångar upp 34 organisationstyper i 11 olika kategorier.⁶⁵ De flesta insatserna gör folkhögskoledeltagarna i organisationer med social-, religiös- och kulturell inriktning samt med inriktning mot vad vi kallar "intresseorganisationer och fackliga organisationer". Det här skiljer sig, som vi ser, mycket från hur det ser ut bland de aktiva medborgarna i allmänhet. Vid en första anblick kan denna tydliga skillnad synas förvånansvärd men vid närmare beaktande kanske vi snarare kan se den som uttryck för en vital och livaktig folkhögskoletradition med gamla anor. I denna tradition har ett humanitärt och socialt engagemang hållits högt och varit livaktigt. En någorlunda omfattande nivå på engagemanget var därför att vänta men det måste sägas vara oväntat stort, både i jäm-

⁶⁵ Den mer specifika indelningen återges i Appendix. Indelningen bygger på en analytiskt orienterad ansats men mot denna kan naturligtvis invändningar anföras.

föreelse med befolkningen i allmänhet men också absolut sett. Det sker både i traditionella humanitära och sociala organisationer, lokala grupper och kring lokala initiativ.

Det finns inte några skillnader mellan könen när det gäller engagemang i socialt inriktade organisationer. Engagemanget är också som störst bland de allra yngsta. Även de två sistnämnda uppgifterna skiljer ut folkhögskoledeltagarna från befolkningen i övrigt.

Värt att betona är också att folkhögskoledeltagarnas engagemang i nykterhets- eller antidrogföreningar är påfallande mycket större än bland medborgarna i allmänhet, även om detta inte är märkligt med tanke på den inriktning och traditioner som finns på vissa folkhögskolor.

Andelen som gjort ideella insatser i ett religiöst sammanhang är, som vi också ser, frapperande hög. Det är betydligt fler kvinnor än män, liksom fler bland de yngsta som är aktiva. I den här antydde längre traditionen har en del folkhögskolor haft en direkt religiös anknytning men framförallt (sam)verkar man i en lokal omgivning där bland andra Svenska kyrkan men också andra trosinriktningar finns närvarande med sitt församlingsarbete men också andra religiöst grundade verksamheter. Det finns med andra ord en tradition och en uppbyggd stabil infrastruktur för religiöst anknutna aktiviteter vid eller i nära anknytning till en hel del folkhögskolor. Men det här omfattande engagemanget kan naturligtvis också påverkas av att det är specifika individer med öppenhet för religiösa frågor som söker sig till folkhögskolevärlden.

Det är dock värt att understryka att på vår fråga om religionstillhörighet är det starkt signifikanta skillnader mellan de svarande i befolkningsstudien och folkhögskoledeltagarna. Det är en mycket större andel bland de sistnämnda som inte anser sig ha någon religionstillhörighet alls. Gruppen uppgår nästan till hälften av alla. Trots detta uppger en avsevärd andel bland folkhögskoledeltagarna att de deltar i "gudstjänster eller liknande". På den här punkten sistnämnda punkten är det starkt signifikanta skillnader mellan folkhögskoledeltagarna och befolkningen i övrigt. Det verkar med andra ord finnas en rätt så stor grupp som inte alls är engagerad i religiöst inriktade organisationer men deltar i religiöst inriktade aktiviteter. Vi har anledning att tro att detta har en koppling till en lokal folkhögskolevärld med starka band till lokalsamhället och en lokal social och kulturell infrastruktur. Det är samtidigt viktigt att påpeka att gruppen utrikes födda deltagare inte tycks påverka detta faktum; det religiöst orienterade engagemanget bland de utrikes födda folkhögskoledeltagarna är nämligen försumbart.

Det finns också en tradition i folkhögskolevärlden där man satsat mycket på kulturutbildningar, lokal kultur och kulturevenemang. Andelen i undersökningsgruppen som gör insatser i kultur, musik, dans och teatersammanhang är närmast tre gånger så stor som för befolkningen i sin helhet. Könsskillnaderna är mycket små och det är bland de yngre som det stora engagemanget tycks finnas. Också detta omfattande kulturengagemang knyter an till både en folkbildningskultur i allmänhet och en folkhögskolekultur i synnerhet.

En fjärde grupp av organisationer där det görs påfallande stora insatser är bland dem vi kallar intresseorganisationer och fackliga organisationer. Där ingår handikapp- och patientföreningar, studentföreningar, föräldraföreningar, pensionärsföreningar samt fackföreningar. Framförallt i de två första är engagemanget omfattande och mycket större än i befolkningen i sin helhet. Till en del är det här förmodligen en naturlig konsekvens av betingelser som folkhögskolegruppen lever under.

En närstående organisationskategori är den vi kallar ”sociala rörelser och politik”. Insatser i politiska partier är visserligen lika fåtaliga bland folkhögskoledeltagarna som för resten av befolkningen, det vill säga 3 procent. I ett lite längre perspektiv är detta anmärkningsvärt lågt, men det politiska engagemanget och intresset för att påverka synes ändå vara mycket större än bland befolkningen i allmänhet. Om vi för ett ögonblick vänder blicken från insatser och istället tittar på politiskt engagemang i en lite vidare mening blir detta tydligt när vi tittar på följande tabell.

Tabell 17. Engagerat sig eller deltagit i politisk aktivitet och som försökt påverka. I procent av deltagarna i befolkningsstudien samt av folkhögskoledeltagarna.

DELTAGIT/KONTAKTAT	DELTAGARE I BEF.STUDIEN	FOLKHÖGSKOLEDELTAGARNA
Namninsamling	30	46
Bojkott	9	16
Demonstrerat	5	22
Kontaktat tjänstemän	9	7
Kontaktat politiker	10	9

Som vi kan ana har undersökningsgruppen i starkt signifikant större utsträckning deltagit i demonstrationer, namninsamlingar och upprop samt i bojkotter eller köpstrejck under det senaste året. Medan skillnaderna när det gäller att påverka något sammanhang genom att kontakta en politiker eller tjänsteman

är mycket små. Sammantaget pekar dessa uppgifter tydligt mot att folkhögskolemiljön utgör en mylla för samhällsengagemang men rimligtvis också mot att folkhögskoledeltagarna i sig är en grupp engagerade aktiva medborgare.

För att återgå till inom vilka organisationskategorier insatser görs kan vi konstatera att undersökningsgruppen gör betydligt mindre insatser inom idrott och boende än vad andra gör. Det gäller också för traditionella engagemangsområden som t.ex. motorsport och jakt. Att insatserna i till exempel boende är begränsat förfaller naturligt med tanke på vilken livsfas en stor del av undersökningsgruppen befinner sig i. När det gäller idrotten kan vi konstatera att den inte alls har den dominerande ställning som den vanligtvis intar. Till en del kan detta ha att göra med att kvinnor dominerar bland de aktiva i undersökningsgruppen då de generellt är mindre aktiva inom idrotten och gör mindre insatser.

Vid en jämförelse mellan folkhögskoledeltagarna och deltagarna i den nationella befolkningsstudien framträder ett tydligt och intressant drag. De förstnämnda som har varit engagerade i idrott, boende och fritidsorganisationer har i långt högre grad också deltagit i de slags politiska aktiviteter som vi här beskrivit än motsvarande grupp i befolkningsundersökningen. Det är värt att understryka att dessa skillnader i huvudsak kvarstår även efter det att vi korrigerat för åldersskillnader mellan deltagarna i befolknings- respektive folkhögskoledeltagarstudien.⁶⁶ Sammanfattningsvis har vi fog för att påstå att folkhögskoledeltagarna inte bara skiljer sig från deltagarna i befolkningsstudien genom sin mycket mer omfattande politiska aktivism utan också genom att i långt högre grad kombinera traditionellt ”apolitiskt” engagemang i föreningsliv med politisk aktivism.

Låt oss slutligen säga något om den något diffusa kategorin ”insatser utanför ideella organisationer”. Där ingår ideella insatser som organiseras av offentlig sektor, företag eller av ett nätverk som inte har formen av en organisation. Insatser i sådana här former är som vi ser relativt omfattande och betydligt större än bland befolkningen i allmänhet. Framförallt är ett engagemang i nätverk mycket vanligare än bland befolkningen i stort. Möjligen är också detta uttryck för en vilja att kanalisera engagemang inte bara i utan också utanför de traditionella tillvägagångssätten.

Sannolikt är både engagemangets stora omfattning och inriktning till en del uttryck för att den traditionella aktiverande folkhögskoletraditionen fort-

⁶⁶ Detta påpekande bör göras då politisk aktivitet av de slag vi här diskuterar är starkt förknippat med yngre människor.

sätter att ge utslag. Det omfattande sociala-, religiösa-, kulturella- och intressepolitiska engagemang som vi ser ger stöd för ett sådant här resonemang. Sammanfattningsvis och återigen kan vi med visst eftertryck understryka att folkhögskoledeltagarna inte bara är ovanligt aktiva utan att deras engagemang till ganska stor del skiljer sig mot den övriga befolkningens.

Men vad gör då folkhögskoledeltagarna när de utför sina insatser och skiljer sig dessa åt mot den aktiva befolkningen i övrigt?

Tabell 18. Utförda uppgifter i procent av deltagarna i befolkningsstudien samt av folkhögskoledeltagarna, 2014.

UPPGIFTER	DELTAGARE I BEFOLKNINGSSTUDIEN	FOLKHÖGSKOLE- DELTAGARNA
Administration eller andra praktiska insatser	70	58
Övergripande ledaransvar eller aktivitetsledarskap	31	45
Direkta hjälpinsatser för enskilda eller grupper	24	37
Kommunikation, information, opinionsbildning eller andra utåtriktade aktioner	25	37
Styrelseuppdrag	40	30
Penninginsamling	19	21
Utbildning	17	20
Annat	23	20

Den allra vanligaste insatsen, för båda grupperna, är att syssla med administration eller direkt praktiska insatser som mailutskick, städning etc. Sådana här uppgifter utförs av en majoritet av folkhögskoledeltagarna. Att en så stor andel i båda grupperna är involverade i administrativa uppgifter beror i sin tur på att svenskt föreningsväsende i stor utsträckning fortfarande präglas av en folkrörelsetradition. I denna tradition görs en dominerande andel av alla insatser av de ideellt verksamma och inte av anställda.

Den näst vanligaste insatsen är att utöva någon form av ledarskap och ha ledaransvar. Detta gör folkhögskoledeltagarna, som synes, i större utsträckning än befolkningen i sin helhet.

En vanlig aktivitet är också att göra direkta hjälpinsatser för enskilda eller för grupper av individer, vilket man gör i signifikant högre utsträckning än i befolkningen i övrigt. Vi har sett att engagemang i socialt inriktade organisationer är mycket vanligare bland folkhögskoledeltagarna än i befolkningen i övrigt. Detta är naturligtvis en del av förklaringen men vi har också kunnat konstatera att det under de senaste 10 åren har skett en tillväxt av andelen

medborgare som säger sig göra ”direkta hjälpinsatser”, oberoende av i vilka organisationskategorier man är aktiv i. Och bland folkhögskoledeltagarna är alltså denna insats ännu större.

För uppgiften ”kommunikation, information och opinionsbildning” är också andelen som gör insatser påfallande stor, inte minst i jämförelse med den övriga befolkningen. Dessa uppgifter illustrerar möjligen en utveckling såväl i det civila samhällets organisationer som i de uppgifter man utför. Det finns ofta ett fokus på sociala uppgifter och insatser och större vikt än tidigare läggs vid kommunikation, information och opinionsbildning. Dessa trender verkar slå igenom speciellt starkt bland folkhögskoledeltagarna. När vi går vidare och tittar på hur insatserna fördelas i tid får vi nedanstående resultat.

Tabell 19. Fördelning av tid för ideellt arbete. I procent, bland deltagarna i befolkningsstudien samt bland folkhögskoledeltagarna, 2014.

FÖRDELNING AV TID	DELTAGARNA I BEFOLKNINGSSTUDIEN	FOLKHÖGSKOLE- DELTAGARNA
Någorlunda jämnt fördelat över året	35	30
Avgränsat till period/säsong	25	31
Enstaka tillfällen	37	34
Annat alternativ	2	4

Som synes är insatserna anmärkningsvärt jämnt fördelade, både i sig och i jämförelse. Möjligtvis kan vi se en antydning till att en lite större andel av insatserna bland folkhögskoledeltagarna styrs av säsong, eller kanske snarare terminer eller kursperioder.

Nätaktivism och syn på ideellt arbete

Efter denna presentation av det mer traditionella engagemanget och de uttryck detta tar sig riktas ofrånkomligen blicken mot det vi kallar ”nätaktivism”. I tabell 20 kan vi se hur engagemanget på internet ser ut både bland deltagarna i den nationella befolkningsstudien och bland folkhögskoledeltagarna men också bland män respektive kvinnor.⁶⁷

⁶⁷ Frågan lyder: ”Frivilligt/ideellt arbete kan också göras på internet utan att man möts fysiskt. ... Vi avser här inte ditt privata bruk av nätet, som att uppdatera en egna hemsidan, bloggen eller Facebook-sidan. Inte heller avser vi det arbete du gör med en förenings hemsida eller andra internetaktiviteter som är knutna till ditt vanliga frivilliga/ideella arbete i den organisation där du eventuellt är aktiv.”

Tabell 20. Utfört frivilligt arbete på nätet. I procent bland kvinnor, män och totalt samt bland deltagarna i befolkningsstudien och folkhögskoledeltagarna, 2014.

TYP AV FRIVILLIGT ARBETE	KVINNOR		MÄN		TOTALT	
	BEFOLK.	FOLKH.	BEFOLK.	FOLKH.	BEFOLK.	FOLKH.
Politiskt engagemang	1.6	9,1***	3.0	5.2	2.2	7,5***
Insamling	1.6	3.0	1.3	2.1	1.4	2.6
Administrera Facebook	3.0	9,1**	3.6	11,5**	3.3	10,1***
Moderera diskussion	1.2	2.3	2.0	3.1	1.6	2.6
Rådgivning, rättshjälp	1.6	5,3*	2.6	3.1	2.1	4.4
Programmering av open source	0.3	0.0	2.1	0.0	1.2	0.0
Teknisk utveckling, blogg etc.	0.8	3,8*	3.5	1.0	2.1	2.6
Sprida, dela information	8.4	26,5***	11.6	27,1***	9.9	26,8***
Annat	3.0	1.5	3.3	4.2	3.1	2.6
Frivilligt arbete på nätet totalt	13	33***	16	35***	14	34***

* p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001

Vi kan konstatera att folkhögskolegruppen nästan undantagslöst är mer aktiv inom varje delområde än befolkningen i allmänhet och att det gäller för både män och kvinnor. När det gäller det totala engagemanget ser vi också konstatera att könsskillnaderna är små. Vi ser också hur det är starkt signifikanta skillnader mellan folkhögskoledeltagarna och den övriga befolkningen både när det gäller politiskt engagemang, liksom när det gäller att sprida och dela information. Den här relativt sett mycket höga engagemangsnivån på internet förstärker intrycket av en mycket aktiv och engagerad folkhögskolegrupp. När vi kontrollerar för kön och ålder mellan de två undersökningsgrupperna kvarstår de stora skillnaderna. Och återigen är både det politiska och det sociala engagemanget relativt sett rätt så omfattande och mycket större bland folkhögskoledeltagarna.

För att vidga perspektivet en aning har vi till sist ställt några frågor om hur folkhögskoledeltagarna ser på frivilligt eller ideellt arbete i ett vidare sammanhang.

Tabell 21. Syn på frivilligt/ideellt arbete i sig, dess betydelse och roll för samhället. I procent, bland deltagarna i befolkningsstudien samt bland folkhögskoledeltagarna, 2014.

ATTITYDFRÅGOR	DELTAGARNA I BEF. STUDIEN	FOLKHÖGSKOLE-DELTAGARNA
Frivilligt aktiva ger något annat än det som avlönad professionell personal erbjuder, t.ex. ett annat slags engagemang och livserfarenhet	65	75
Om stat, kommun och landsting tog sitt fulla ansvar skulle det inte finnas behov av frivilligt arbete	31	36
Alla har en moralisk skyldighet att göra frivilligt arbete någon gång i sitt liv	41	43
Frivilligt arbete är ett hot mot avlönat arbete och används för att göra nedskärningar i samhällets utgifter	18	18
Engagemang i frivilligt arbete hjälper människor att ha en aktiv roll i ett demokratiskt samhälle	81	87

Vad vi har velat fånga upp med detta frågebatteri är hur människor värderar frivilligt eller ideellt arbete i sig men också hur man ser på det och på dess plats i ett större samhällssammanhang. Först och främst kan vi konstatera den stora likheten i svaren mellan befolkningen i allmänhet och folkhögskoledeltagarna. Men också att det finns ett än mer uttalat stöd från den sistnämnda gruppen för det frivilliga arbetets egenvärde. Samtidigt svarar mer än en tredjedel av folkhögskoledeltagarna jakande på påståendet: "Om stat, kommun och landsting tog sitt fulla ansvar skulle det inte finnas behov av frivilligt arbete". Svaren ger ett aningen motsägelsefullt intryck hos såväl medborgarna i allmänhet som hos folkhögskoledeltagarna i synnerhet.⁶⁸ En möjlig delförklaring är att de intervjuade kopplar ihop den mer allmänna frågan om samspillet mellan det offentliga ansvar och det frivilliga frivilliga/ideella arbetet med den ständigt aktuella debatten om den offentligt finansierade välfärdens räckvidd och begränsningar men inte minst dess tillkortakommanden. Detta försök till förklaring bygger i sin tur på ett underliggande antagande om att de intervjuade inte är benägna eller skulle vilja stödja en utveckling där professionella insatser inom till exempel vård och omsorg ersätts med frivilliga/

⁶⁸ Denna motsägelse skulle kunna ha metodologiska kopplingar, det vill säga att frågorna är oklara och mångtydiga. Men instrumentet är väl utprovat både nationellt och internationellt och en faktoranalys ger stöd för att vi här har att göra med två distinkta dimensioner.

ideella insatser. Om det här skulle vara fallet så löses en del av det till synes motsägelsefulla upp, då det sistnämnda ställningstagandet knappast måste kopplas till den enskildes syn på frivilligt/ideellt arbete i allmänhet.

EN SAMMANFATTANDE KOMMENTAR

För att avsluta presentationen av studien av folkhögskoledeltagare och deras medborgerliga engagemang vill vi understryka att resultaten till en del är förväntade och ganska lika de resultat vi erhållit i den nationella befolkningsstudien men också att olikheterna är påfallande och oväntat stora. För folkhögskoledeltagarna gäller det förstås engagemangets mycket stora omfattning men också den inriktning det tar sig. Engagemanget tar sig också tydliga och mer omfattande politiska uttryck än det gör i befolkningen i övrigt, om än inte i traditionella banor. Den avgörande delen av engagemanget sker dock genom traditionella kanaler och med traditionella folkrörelseförtecken, samtidigt som det finns ett mer omfattande engagemang över Internet än bland medborgarna i allmänhet. Det traditionella och det synnerligen samtida tycks här alltså leva sida vid sida.

Vi har antytt den starka tradition och de ideal som finns i folkhögskolevärlden och att ett engagemang bland folkhögskoledeltagarna därför var att vänta, trots gruppens sämre socioekonomiska betingelser. Men att engagemanget skulle vara så stort var knappast förväntat. Folkhögskoledeltagarna utgör helt enkelt en särpräglad grupp av individer med ett omfattande engagemang på många olika arenor och de tycks leva upp till rätt mycket av de högstämda idealen som präglat och fortsätter att prägla både folkbildningen i allmänhet och folkhögskolevärlden i synnerhet. Det blir dock viktigt att samtidigt betona folkhögskolans sannolikt stora förmåga att uppmuntra, mobilisera och kanalisera ett redan existerande eller potentiellt engagemang. Vi har i den här studien tydligt sett att den enskilde söker sig till folkhögskolan för att man vill förbättra sin ställning, inte minst på arbetsmarknaden men också för att förverkliga eller utveckla sig själv *och* att det uppenbarligen inte står i motsatsställning till att samtidigt engagera sig för annat och för andra. ■

Vad hände med perspektiv- förskjutningen – några kommentarer

Vi har i denna studie av folkbildningen som vi kallat ”*Mer engagemang? – folkbildningen i det svenska civilsamhället*” velat granska människors deltagande i folkbildningen som en form av samhällsengagemang och därmed som en aktivitet i civilsamhället. Ett grundläggande intresse för oss har varit att pröva hur deltagande i folkbildning förhåller sig till annat medborgerligt engagemang. En utgångspunkt för vår ansats har därmed blivit att empiriskt undersöka hur deltagande i studiecirklar förhåller sig till ideellt arbete samt hur folkhögskoledeltagares engagemang och ideella arbete förhåller sig till den övriga befolkningens medborgerliga engagemang. Vi har också velat pröva om människors aktiviteter inom folkbildningen verkar bidra till att det medborgerliga engagemanget i det svenska samhället är så stabilt som det är.

Det ideella arbetet i det svenska samhället har legat på en hög och stabil nivå under de dryga tjugo år som forskningen systematiskt har studerat det. Med tanke på de samhällsförändringar som ägt rum både i Sverige och i omvärlden väcker denna stabilitet frågor. Ett sätt att förklara detta fenomen är att det ideella arbetet fogas in i, samtidigt som det utgör en bas för, de mer än 200 000 ideella organisationerna i det svenska civilsamhället, samt av folkrörelsetraditionens värderingar. Mot den bakgrunden ville vi undersöka om även folkbildningen kan bidra till att förklara varför det medborgerliga engagemanget i det svenska samhället är så stabilt som det är. Den nationella befolkningsundersökningen har kunnat visa att de som deltar i såväl studiecirklar som folkhögskolekurser är personer som också arbetar ideellt i än högre grad än befolkningen i genomsnitt. Med tanke på folkbildningens långa historia, att den varit så välorganiserad och att den omfattat en så stor del av den svenska befolkningen finns det därför skäl att anta att folkbildningen är ännu en viktig del av den breda tradition som stabiliserar det medborgerligt engagemanget i det svenska samhället.

Utifrån de inledningsvis nämnda utgångspunkterna menar vi oss ha visat att det finns en klar och tydlig *kumulativitet* i det folkbildningsanknutna en-

gagemanget så tillvida att deltagande i ett studiecirkelsammanhang förstärker möjligheterna till att man också är engagerad i ideellt arbete (och vice versa). Och där den som redan gör något verkar komma att göra mer. De samband vi urskiilt visar helt enkelt att en typ av engagemang ofta tycks vara förutsättningen eller effekten av ett annat. Med tanke på den mycket stora omfattning som vi och andra visat att deltagande i studiecirkelar har menar vi att dessa slags aktiviteter både bidrar till att skapa en stabil infrastruktur för engagemang men också till att direkt understödja den anmärkningsvärda stabilitet som kännetecknar befolkningens engagemang i ideellt arbete. Resultaten från studien av folkhögskoledeltagarna och deras medborgerliga engagemang visar med all önskvärd tydlighet på vikten av att å ena sidan ha *tillgång till sociala arenor* och å den andra vikten av *visioner, traditioner* och specifika *kulturella betingelser*. Folkhögskolemiljön ger i sig en potentiell tillhörighet som i högre grad än många andra miljöer verkar uppmuntra till och inte sällan skapa direkta möjligheter till ett engagemang.

Att en aktivitet i civilsamhället på detta sätt leder till en annan och att människor som socialiseras in i dessa sammanhang tycks formas av sina erfarenheter och sammanhang så att man värderar medborgerligt engagemang högre än de som inte arbetar ideellt är naturligtvis eftersträvansvärt om man menar att ett vitalt samhälle kännetecknas av ett omfattande stabilt medborgerligt engagemang. Samtidigt innebär det att omkring 10 procent av befolkningen varken någonsin har arbetat ideellt eller deltagit i folkbildningen. Vi vet att de som aldrig har arbetat ideellt generellt har sämre tillgång till socioekonomiska resurser. Att vara medborgerligt engagerad ger dessutom större möjligheter till att påverka sitt liv och den lokala demokratin. Liknande men inte lika markanta mönster står också att finna bland dem som inte har deltagit i folkbildningens verksamheter. De som aldrig deltagit i vare sig folkbildning eller ideellt arbete är då generellt ännu mer blottställda på sociala resurser, som en spegelbild av att det tycks som om engagemang i både folkbildning och ideellt arbete fördjupar och förmerar resurser. För dem som har sämre sociala förutsättningar tycks dock folkhögskolorna ge en potentiellt viktig möjlighet och vara en stödjepunkt, eftersom deltagarna inkluderas i en miljö som uppmuntrar och leder till medborgerligt engagemang. ■

Appendix

DEN NATIONELLA BEFOLKNINGSSTUDIEN AV MÄNNISKORS ENGAGEMANG

Efter att ha genomfört sex tidigare så kallade befolkningsstudier av olika former av obetalt engagemang genomfördes ännu en sådan mellan januari till maj 2014. Urvalsramen har utgjorts av det så kallade Sparregistret som innefattar samtliga personer i åldern 16–84 år som vid tillfället för urvalsdragningen (2013-12-27) är folkbokförda i Sverige. Ursprungligen drogs ett slumpmässigt urval på 3 300 poster ur befolkningsregistret, men på grund av att datainsamlingsmetoden i undersökningen var telefonintervjuer bortföll knappt 600 personer då de saknade ett registrerat telefonnummer. Dessutom bortföll ytterligare knappt 100 personer med felaktiga uppgifter. Denna så kallade över täckning ersattes med nya slumpmässigt dragna poster ur befolkningsregistret varav de flesta kunde inkluderas i undersökningen, eftersom personerna hade minst ett registrerat telefonnummer. Det så kallade bruttourvalet kom på detta sätt att uppgå till 3 382 personer. Efter att sådana som inte gick att nå alls under intervjuperioden, som inte tillhörde gruppen eller där språkproblemen var för stora för att genomföra en intervju per telefon på svenska återstod 2 238 personer, den så kallade nettopopulationen. Intervjuer genomfördes med 1 258 personer eller 56 procent av undersökningsgruppen. Med tanke på det relativt stora urvalet av intervjupersoner och på de allmänt allt större svårigheterna med att lyckas genomföra sådana här slags intervjuundersökningar med breda befolkningsgrupper är andelen svarande godtagbar. Mot bakgrund av de redovisade svårigheterna har så kallad viktning genomförts utan att ge något tydligt utslag.

STUDIEN AV FOLKHÖGSKOLEDELTAGARE

I samband med starten på studien inhämtade Folkbildningsrådet registeruppgifter på folkhögskoledeltagare från ett större antal folkhögskolor. 2 764 per-

soner kom att ingå i urvalsramen ur ett representativt urval av skolor utifrån en uppsättning parametrar som; huvudman för folkhögskolan, kurstyper, andel utrikes födda, andel deltagare med funktionsnedsättning, andel korttidsutbildade, andel distansdeltagare, förekomst av internat och skolor med så kallade långkurser bland de med offentlig huvudman. Deltagare från så kallade rörelse-drivna folkhögskolor kom att bli något överrepresenterade, liksom deltagare i så kallad allmän kurs och utrikes födda. Andelen folkhögskolor med verksamhet i ”förortskommuner till storstäderna” kom att bli lite större och andelen i ”större städer” lite mindre jämfört med deras respektive andel totalt sett. I övrigt förekom mycket små avvikelser i de testade parametrarna. Detta grundarbete genomfördes med hjälp av Folkbildningsrådets statistiska expertis. Själva intervjustudien genomfördes därefter av Markör Marknad och Kommunikation.

Ur urvalsramen gjordes, i överenskommelse med Folkbildningsrådet, ett obundet slumpmässigt urval av 500 personer, den så kallade bruttopopulationen. Efter att sådana som inte gick att nå alls under intervjuperioden, som inte tillhörde gruppen eller där språkproblemen var för stora för att genomföra en intervju per telefon på svenska återstod 332 personer, den så kallade nettopopulationen. Intervjuer genomfördes med 71 procent av denna grupp. Mot bakgrund av bland andra Folkbildningsrådets allt större svårigheter med att få rimliga andelar svarande vid sina studier får svarsfrekvensen anses tillfredställande.

ANDEL AV BEFOLKNINGEN SOM DELTAR I STUDIECIRKLAR

Befolkningsstudien visar ett resultat som avviker markant från vad den dokumentation visar som baseras på de deltagarlistor som rapporteras in av de olika studieförbunden till Folkbildningsrådet. Deltagarlistorna visar nämligen att under de senaste åren har omkring 8 procent av befolkningen varit cirkelaktiva.⁶⁹ Det betyder att befolkningsstudien, som baseras på vad människor uppger, visar att andelen cirkelaktiva av befolkningen är nästan dubbelt så stor som vad som framgår av de deltagarlistor som studieförbunden skickar in till Folkbildningsrådet. Denna skillnad blir än större om man betänker att befolkningsstudien frågar personer som är 16 år och äldre, medan det material som rapporteras till Folkbildningsrådet omfattar personer som är 13 år och äldre. Detta är naturligtvis en för stor skillnad för att vara en slumpmässig avvikelse. Frågan är därför om befolkningsundersökningen mäter något annat än vad de inrapporterade deltagarlistorna till Folkbildningsrådet gör.

⁶⁹ Andersson m.fl. 2014.

Till viss del kan skillnaden förklaras av att intervjuerna för befolkningsstudien gjordes mellan februari och april 2014 och eftersom de intervjuade fick frågan om de deltog i en cirkel vid intervjutillfället eller hade deltagit under de senaste 12 månaderna kunde både de som deltagit i en cirkel under vår- och höstterminen 2013 och de som deltog under vårterminen 2014 svara ja på denna fråga. Givet att många cirklar sträcker sig över en termin kunde då tre terminers cirkeldeltagare svara ja på frågan. Det förklarar en del av den högre andel som befolkningsundersökningen visar. Vidare kan vi anta att även personer som deltar i cirklar som inte administreras av de tio studieförbunden som uppbär statliga bidrag genom Folkbildningsrådet har svarat ja på frågan om de har deltagit i en cirkel. Det gäller både dem som deltar i cirklar anordnade av SISU Idrottsutbildarna och de som deltar i egenorganiserade cirklar som helt står utanför studieförbunden. Slutligen uppskattas de personer som enligt Folkbildningsrådet klassas som godkända undantag och deltagare med ofullständiga personnummer vara omkring 5 procent av alla som deltar i cirklar. De räknas dock inte in i de 8 procent som Folkbildningsrådet redovisar.⁷⁰ Förmodligen förklarar dessa omständigheter tillsammans skillnaden mellan befolkningsundersökningens dryga 14 procent och de 8 procent som rapporteras till Folkbildningsrådet av studieförbunden. Det betyder att befolkningsundersökningen kan visa att andelen av befolkningen som är cirkelaktiva är större än vad som framgår av Folkbildningsrådets redovisning.

METODKOMMENTARER

I dessa kommentarer skall vi klargöra vad vi menar med termer som signifikansvärden och oddskvoter samt underlätta läsningen av regressionsanalysen i tabell 5. Till några av de tabellerna som presenteras (så t.ex. 4 och 5) hör *signifikansvärden*. De återfinns under de tabeller som inte bara visar hur många som svara på ett visst sätt utan också anger samband mellan olika variabler. Signifikansvärdena är utformade som asterisker och plustecken och ser ut som följer: ***= $p < .001$. **= $p < .01$. *= $p < .05$. += $p < .10$.

Signifikansvärdena anger hur stor sannolikheten är att det samband mellan två variabler (exv. kön och ålder) som tabellen visar är slumpmässigt. Ett plustecken (+) anger att sannolikheten att sambandet är slumpmässigt är mindre än en tiondel, en asterisk (*) anger att sannolikheten är mindre än fem

⁷⁰ Personlig kommunikation med Tomas Östlund ansvarig för uppföljning och statistik vid Folkbildningsrådet.

hundra delar, två asterisker (**) att den är mindre än en hundra del och tre asterisker (***) anger att sannolikheten att sambandet är slumpmässigt är mindre än en tusendel. När inget av dessa tecken förekommer betyder det att sannolikheten eller risken att sambandet är slumpmässigt är så pass hög att man inte behandlar det som ett statistiskt signifikant samband.

I tabell 5 som återger resultat av en så kallad *multinomial logistisk regressionsanalys* förekommer också termen *oddskvoter*. Med oddskvoter avses ett mått på hur stor inverkan en viss variabel, t.ex. kön, har på det man vill undersöka, t.ex. att personer i en viss grupp arbetar ideellt. Kön, ålder och utbildning kan ju alla ha inverkan på att man arbetar ideellt och åstadkommer en samlad inverkan. Men med en regressionsanalys kan vi se hur stor inverkan dessa tre variabler har var för sig.

I varje typ av variabel, t.ex. utbildning, får ett alternativ här Grundskola, utgångsvärdet 1.00. De andra alternativen, Gymnasium och Universitet får då oddskvoter som visar om det är mer troligt eller mindre troligt att de påverkar att man arbetar ideellt än vad Grundskola gör. Oddskvoter som är högre än 1.00, t.ex. 1.49 visar då att det är troligare att man arbetar ideellt om man har en universitetsexamen än om man bara har grundskola och oddskvoter som är lägre än 1.00, t.ex. 0.79, visar att det är mindre troligt att man arbetar ideellt om man har en gymnasieutbildning än om man har gått grundskola.

Ju högre oddskvot ett alternativ har, desto högre inverkan har det relativt det alternativ som är utgångsvärdet. Och ju lägre oddskvot ett alternativ har desto mindre inverkan har det alternativet på det man vill undersöka. Det är då naturligt att tänka att ju högre oddskvoten är desto troligare är det att inverkan också är statistiskt signifikant vilket markeras med något av de signifikansvärden som diskuteras ovan. Nu är det inte alltid så eftersom det också handlar om hur många fall (här personer) som finns i varje alternativ. Med få fall är det inte säkert att en hög oddskvot är statistiskt signifikant. Vidare kan det vara så att inget av alternativen inom en viss variabel är signifikanta men att variabeln som sådan ändå kan vara signifikant.

Regressionsanalysen skall då läsas så att man söker efter det alternativ inom varje variabel (anges i tabell fem med fet stil) som har utgångsvärdet 1.00. Sedan går det att utläsa vilken oddskvot varje alternativ har inom den variabeln och därmed om den har en högre eller lägre inverkan än utgångsvärdet. Det är framför allt de oddskvoter som har ett signifikansvärde som gör att de är statistiskt signifikanta som är intressanta att lägga märke till eftersom de andra oddskvoterna anger samband där risken för ett slumpmässigt samband är för stort.

Litteratur

- Ambjörnsson, R. (1988). *Den skötsamme arbetaren: idéer och ideal i ett norrländskt sågverkssamhälle 1880–1930*. Stockholm: Carlsson.
- Andersson, B. (1980). *Folkbildning i perspektiv – Studieförbunden 1870–2000 – Organisering, etablering och profilering*. Stockholm: LTs förlag.
- Andersson, E. (2009). *Studiecirkeldeltagare. En studie om deltagare i studieförbundens studiecirkelverksamhet*. Folkbildningsrådet utvärderar no 2, 2009. Stockholm: Folkbildningsrådet.
- Andersson, E., Laginder, A-M.; Larsson, S. & Sundgren, G. (1996). Cirkelsamhället. *Studiecirkelns betydelse för individ och lokalsamhälle*. Delbetänkande av Utredningen för statlig utvärdering av folkbildningen: *SOU 1996:47*.
- Andersson, E.; Bernerstedt, M; Forsmark, J.; Rydenstam, K. & Åberg, P. (2014). *Cirkeldeltagare efter 65 – livskvalitet och aktivt medborgarskap*. Folkbildningsrådet utvärderar no 3, 2014. Stockholm: Folkbildningsrådet.
- Arensmeier, C. (2013). Studiecirklar och socialt kapital. I Gustavsson, B. & Wiklund, M. (red.). *Nyttan med folklig bildning. En studie av kapitalformer i folkbildande verksamhet*. Lund: Nordic Academic Press.
- Arvidson, L. (1987). *Folkbildning som forskningsområde. Avgränsningar och forskningsbehov*. Rapport från Institutionen för pedagogik och psykologi: 115. Linköpings universitet.
- Börjeson, M.; Dahlin, A.; Ekström, V & Rydenstam, K. (2011). *Folkhögskoledeltagarundersökning 2010: folkbildning för alla?* Folkbildningsrådet utvärderar no 1 2011. Stockholm: Folkbildningsrådet.
- Clary, E. G. & Snyder, M. (1998) Understanding and Assessing the Motivations of Volunteers: A Functional Approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 1516–1530.
- von Essen, J. & Sundgren, G. (2012). Vilse i civilsamhället. I von Essen, J. & Sundgren, G. (red.). *En mosaik av mening – Studieförbund och civilsamhälle*. Göteborg: Daidalos.

- von Essen, J. & Åberg, P. (2009). *Folkrörelseanknytningar och marknadsrelationer. Studieförbunden och deras grundarorganisationer, medlemsorganisationer och samverkansorganisationer*. Folkbildningsrådet utvärderar nr 3, 2009. Stockholm: Folkbildningsrådet.
- von Essen, J.; Jegermalm, M.; & Svedberg L. (2015). *Folk i rörelse–medborgerligt engagemang 1992–2014*. Stockholm: Ersta Sköndal Högskola.
- von Essen, J. & Wallman Lundåsen, S. (kommande). *Medborgerligt engagemang – klassresa eller klassklyfta? Forskarvolym till 2014 års Demokratiutredning*. Justitiedepartementet.
- Folkbildningsrådet (2014). *Fakta om folkbildning 2014*.
- Folkbildningsrådet (2014). *Lärande boende? En kartläggning av folkhögskolans internat*.
- Folkbildningsrådet (2015). *Årsredovisning med verksamhetsberättelse 2014*.
- Hellblom, L. (1985). *Från primitiv till organiserad demokrati. En studie av några offentligheter inom den socialdemokratiska arbetarrörelsen med utgångspunkt i 1970-talets studiecirklar i Vikmanshyttan och Söderfors*. Stockholm: Salamander.
- Hooghe, M. (2003). Participation in Voluntary Associations and Value Indicators: The Effect of Current and Previous Participation Experiences. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*. vol. 32, s. 47–69.
- Hustinx, L. (2003). *Reflexive Modernity and Styles of Volunteering. The Case of the Flemish Red Cross Volunteers*. (Diss.) Faculteit Sociale Wetenschappen, Leuven: Katholieke Universiteit Leuven.
- Jeppsson Grassman, E. (1993). Frivilliga insatser i Sverige – en befolkningsstudie. I *SOU 1993:82 Frivilligt socialt arbete Kartläggning och kunskapsöversikt*.
- Jeppsson Grassman, E. and L. Svedberg (1996). 'Voluntary Action in a Scandinavian Social Welfare Context: The Case of Sweden', *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, vol. 25, s. 415–427.
- Jeppsson Grassman, E., & Svedberg, L. (1999). Medborgarskapets gestaltningar – insatser i och utanför föreningslivet]. I E. Amnå (red.). *SOU 1999:84, Civilsamhället*.
- Larsson, S. (1999). Studiecirkeldemokratin. I Amnå, E. (red.). *SOU 1999:84 Civilsamhället*.
- Larsson, S. (2001). "Study Circles as Democratic Utopia – A Swedish Perspective" in Brown, A. & Schemmann, M.. (eds.) *Civil Society, Citizenship and Learning*. Münster: Lit).

- Lindgren, L. (1999). Det idealiserade föreningslivet. I Amnå, E. (red.) *Civilsamhället. SOU 1999:84*.
- Lindgren, L. (2001). *Varken privat eller offentligt. Folkbildningsrådet "i myndighets ställe"*. CEFOS, Göteborgs universitet.
- Lundberg, M. (2008). *Överläggningar om hållbar utveckling: en studie av studiecirkelsamtal*. (Diss.) Linköpings Universitet.
- Lundåsen, S. (2005). *Frivilliga insatser och hälsa*. Statens Folkhälsoinstitut 2005:47.
- Niklasson, L. (2007). *Medborgaren som pedagogiskt projekt*. (Diss.) Stockholms Universitet.
- Olsson, L-E.; Svedberg, L., & Jeppsson Grassman, E. (2005). *Medborgarnas insatser och engagemang i civilsamhället – Några grundläggande uppgifter från en ny befolkningsstudie*. Rapport till Justitiedepartementet.
- Pedersen, K. (2002). Den nordiske model. I S. Eigaard (red.) *Velfærd og folkeoplysning*, Odense: Odense Universitetsforlag.
- Proposition 1990/91:82 *Om folkbildning*.
- Proposition 1997/98:115 *Folkbildning*.
- Putnam, R. D. (2001). *Bowling Alone. The collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.
- Runesdotter, Caroline. (2010). *I otakt med tiden? Folkhögskolorna i ett föränderligt fält*. Diss. Göteborgs universitet.
- Salamon, L. & Anheier, H. (1998). Social origins of civil society. Explaining the non-profit sector cross-nationality. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*. vol 9, s 213–248.
- Sandin, G. & Schneider, L. (1992). *Det genuina mötet: studiecirkeln som möjlighet för människor med social och mental ohälsa*. Stockholm: Arbetarnas bildningsförb. i Stockholms län.
- Smith, D. H. (1994). Determinants of Voluntary Association Participation and Volunteering: A Literature Review. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, vol. 23. s 243–263.
- SOU 1924:5 *Det fria och frivilliga folkbildningsarbetet*.
- SOU 1999:84. *Civilsamhället*.
- Statistiska centralbyrån (2014) *Statistiska meddelanden UF 22 SM 11401*.
- Sundgren, G. (1999). Folkbildning – från jämlikhet till frihet? I Amnå, E. (red.). *SOU 1999:84 Civilsamhället*.

- Sundgren, G. (2001) Active Citizenship in a Deliberative Democracy – Contributions from Lifelong and Life wide Learning. I *Adult Lifelong Learning in a Europe of Knowledge*. Sveriges utrikesdepartement.
- Sundgren, G. (2003). Folkbildningens särart som fenomen och problem. I Andersén, A.; Lundin, A. & Sundgren, G. *Folkbildningens särart? Offentlighet, forskning och folkbildares självförståelse. SOU 2003:94*.
- Svedberg, L.; von Essen, J. & Jegermalm, M. (2010). *Svenskarnas engagemang är större än någonsin – insatser i och utanför föreningslivet*. Rapport till regeringskansliet.
- Svensk författningssamling 1991:977. *Förordning om statsbidrag till folkbildningen*.
- Svensk författningssamling 2015:218. *Förordning om statsbidrag till folkbildningen*.
- Wilson, J. (2000). Volunteering. *Annual Revue of Sociology*. vol. 26, s. 215–240.
- Åberg, P. & von Essen, J. (2012) *Tradition, resurs eller nödvändighet? Om relationerna mellan folkhögskolor och deras huvudmän*. Folkbildningsrådet utvärderar no 2. Stockholm: Folkbildningsrådet.

<http://www.folkbildningsradet.se/Folkhogskolor/>

<http://www.folkbildningsradet.se/Folkhogskolor/Vad-ar-en-folkhogskola/>

SEDAN 1992 HAR FORSKARE vid Ersta Sköndal högskola presenterat fem befolkningsstudier som handlat om ideellt arbete och informella insatser i det svenska samhället. I den studie som genomfördes 2014 ingick, på uppdrag av Folkbildningsrådet, en särskild del som handlar om cirkeldeltagare och folkhögskolans deltagare.

Studien visar att det finns ett tydligt samband mellan ideellt arbete och deltagande i folkbildning. Det ena förstärker det andra – deltagande i en studiecirkel eller i en folkhögskolekurs gör det mer sannolikt att man också är engagerad i ideellt arbete, och tvärtom.

Med tanke på hur många människor som deltar så bidrar folkbildningen på så sätt till att skapa en stabil infrastruktur för engagemang, men också till att direkt understödja den stabilitet som kännetecknar ideellt arbete i det svenska samhället. På så sätt bidrar detta engagemang till ett vitalt samhälle.

JOHAN VON ESSEN är docent i Systematisk teologi med livsåskådningsforskning på Ersta Sköndal högskola. Han har arbetat med befolkningsundersökningarna om medborgerligt engagemang.

LARS SVEDBERG är professor och forskningsledare vid Institutionen för socialvetenskap på Ersta Sköndal högskola.